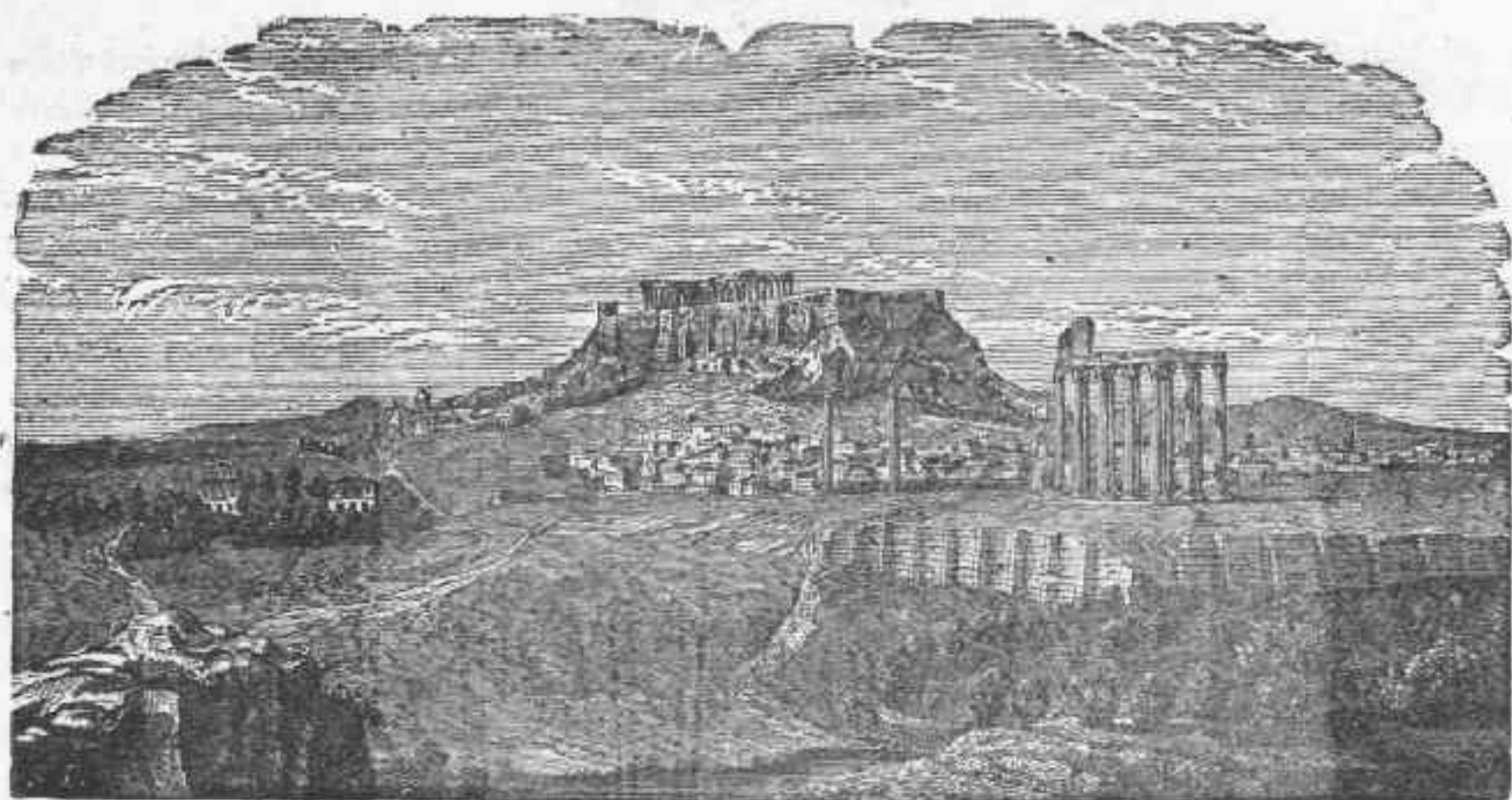

ΠΑΝΔΩΡΑ.

4 ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ, 1868.

ΤΟΜΟΣ ΙΗ'.

ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 429.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΘΕΩΡΙΑΣ ΤΟΥ ΚΑΛΟΥ.⁽¹⁾

Ούτε τὴν θεωρίαν, οὔτε τὸν τύπον τοῦ καλοῦ παρήγαγεν ὁ ἀνατολικὸς κόσμος. Τὸ ἐνίοτε ἀποδιδόμενον αὐτῷ μεγαλεῖον ὑφίσταται μᾶλλον εἰς τὰς μεγάλας διαστάσεις καὶ τὴν συγκεχυμένην καθολικότητα τῶν ἔργων αὐτοῦ, ἢ εἰς τὴν ἐκ τῆς ἀληθείας ἐσωτερικὴν δύναμιν καὶ τὴν ἐξωτερικὴν αὐτῶν καλλονήν. Πάντα ὑπάρχουσιν ἐν τῇ ἀνατολῇ τὰ τε νοερά καὶ ἠθικὰ στοιχεῖα τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, ἀλλὰ συγκεχυμένα καὶ ἀδιάκριτα· μία μόνη ἔννοια ἀποσπᾶται ἐκ τοῦ νεφώδους καὶ φλογεροῦ ἐκείνου ὀρίζοντος ὡς ἀκτὶς ἡλίου ἀνατέλλοντος, ζωογονοῦσα εἰσέτι διὰ τοῦ θρησκευτικοῦ φωτὸς καὶ ὁδηγοῦσα τὴν πορείαν τῆς ἀνθρωπότητος. Εἰς τοῦτο νομίζομεν ὅτι δὲν ἐπέστησαν ἀρκούντως τὴν προσοχὴν οἱ καθ' ἑκάστην ἐκθειάζοντες τὸν ἀνατολικὸν κόσμον καὶ μὴ παρατηροῦντες ὅτι οὔτε τὸν τύπον τοῦ ἀληθοῦς, οὔτε τὸν τύπον τοῦ καλοῦ, οὔτε τὴν ἐπιστήμην, οὔτε τὴν τέχνην, οὔτε τὴν ἠθικὴν, οὔτε τὴν πολιτείαν ἔλαβον παρ' αὐτοῦ αἱ νεώτεραι κοινωνίαι, καὶ ἐὰν ἡ ἀποκάλυψις τοῦ ἐνὸς καὶ μόνου

Θεοῦ δὲν κατήρχετο φωτίζοντα κατὰ πρῶτον τὰ ὕψη ἐκεῖνα τῆς ἱστορίας καὶ δι' αὐτῶν πᾶσαν τὴν οἰκουμένην, ὁλόκληρος ἡ ἐποχὴ αὕτη, ὅση μεγάλη καὶ ἂν φαίνεται, ἤθελεν εἶσθαι πρὸς ἡμᾶς ὡς μὴ ὑπάρχουσα. Λέγομεν δὲ πρὸς ἡμᾶς, διότι τὰς πρὸς τὸν ἐπόμενον ἑλληνισμὸν πολυειδεῖς καὶ ἐπωφελεῖς σχέσεις αὐτῆς οὔτε ἀρνούμεθα, οὔτε παραγνωρίζομεν, ὥστε ἐὰν ἀμέσως διὰ τῆς μονοθεΐας, ἐμμέσως διὰ τῶν ἄλλων στοιχείων αὐτῆς ἐπενήργησεν ἐπὶ τῆς προόδου τοῦ ἀνθρωπίνου πολιτισμοῦ. Ἀπ' ἐναντίας, πλὴν τοῦ θρησκευματος, πάντα σχεδὸν τὰ στοιχεῖα τοῦ ἰδίου πολιτισμοῦ, μετέδωκεν εἰς ἡμᾶς ὁ ἑλληνισμὸς, διότι πάντα ἤσαν πρὸς τὸν ἀληθῆ προορισμὸν τοῦ ἀνθρώπου σύμφωνα, καὶ διὰ τοῦτο τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ἐξηυγένισαν, καὶ εἰς μοναδικὸν καὶ σχεδὸν ἀνέφικτον ὑπὸ τῶν μετγενεστέρων μεγαλεῖον ἀνέβησαν· ὅθεν ἐὰν ἡ ἀνατολή, ἐν μέσῳ τῶν ἀνθρωπίνων παρεκτροπῶν, σαφῶς δεικνύει τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ, ὁ ἐλληνορωμαϊκὸς κόσμος εἶναι τὸ κατ' ἐξοχὴν ἔργον τοῦ ἀνθρώπου, καθὼς ὁ νέος εἶναι γνήσιον τοῦ χριστιανισμοῦ προϊόν.

Ἐκ τούτου ἠδύνατό τις νέαν νὰ συλλάβῃ τῶν τριῶν ἐποχῶν τῆς ἱστορίας διαστολήν, καθ' ἣν ἐν μὲν τῇ πρώτῃ καθιεροῦται διὰ τῆς ἀποκαλύψεως τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ, ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ ἀνεξάρτητος ἀναπτύσσεται ἡ ἐνέργεια τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἐν τῇ

(1) Ἰδε Παγδ, τόμ. ΙΖ' σελ. 433 καὶ τόμ. ΙΒ' σελ. 348.

τρίτη σώζεται καὶ συμπληροῦται ὁ ἀνθρώπινος πολιτισμὸς διὰ τῆς θρησκείας, ἣν ἐθεμελίωσεν ὁ θεάνθρωπος.

§ α.

Περιοριζόμενοι ἐπὶ τοῦ παρόντος εἰς τὴν ὑπόθεσιν τῆς παρούσης μελέτης, ὀφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ἡ θεωρία τοῦ καλοῦ καὶ ἡ πλήρης καλλιτεχνία εἶναι ἀμρότερα δῶρα τῆς ἐλληνικῆς μεγαλονοίας, καὶ καθὼς ὁ Ὀμηρὸς εἶναι ὁ πατὴρ πάσης ποιήσεως καὶ τέχνης, οὕτως ὁ Πλάτων εἶναι ὁ πρῶτος διδάσκαλος τῆς καλολογίας καὶ πάσης ἐπιστήμης.

Ἡ καλολογία τοῦ Πλάτωνος εἶναι στοιχεῖον ἀδιάσπαστον τῆς ὅλης φιλοσοφίας του. Διὰ τοῦτο αἱ περὶ καλοῦ ἀρχαὶ εὐρίσκονται διεσπαρμέναι εἰς πάντας σχεδὸν τοὺς διαλόγους αὐτοῦ, καὶ εἶναι ἀκατάληπτοι πρὸς τὸν ἀγνοοῦντα τὸ πνεῦμα, τὴν μέθοδον, τὰς βάσεις καὶ τὸν σκοπὸν τῆς ὅλης διδασκαλίας του. Καὶ κυριωτάτη μὲν βᾶσις τῆς διδασκαλίας ταύτης εἶναι ἡ περὶ τῶν ἰδεῶν θεωρία, τῶν τελείων τουτέστιν ἐκείνων εἰδῶν καὶ παρὰδειγμάτων, ὧν τὰ ἔντα τοῦ κόσμου εἶναι ἀτελῆ ὁμοιώματα, καὶ ὧν ἄνευ εἶναι ἀδύνατον νὰ νοήσωμεν τὴν ἀληθῆ φύσιν τῶν ὄντων. Δὲν γινώσκουμεν τί εἶναι ἀληθὲς καὶ ἀγαθὸν καὶ καλὸν εἰς τὰ ἔργα τῆς φύσεως ἢ τῆς τέχνης, εἰς τὰς πράξεις καὶ διανοήματα τῶν ἀνθρώπων, εἰς τὰ ἐπιτηδεύματα, τοὺς θεσμούς καὶ τὰ ἄλλα προϊόντα τῆς ἀνθρωπίνης ἐνεργείας, εἰ μὴ διακρίνομεν πρότερον τί εἶναι αὐτὸ τὸ ἀληθὲς καὶ ἑαυτὸ καὶ ἀγαθὸν καὶ καλὸν, ὧν τὰ ἐπὶ μέρους μᾶλλον ἢ ἥττον μεταλαμβάνουσιν. Καὶ ἡ διάκρισις καὶ σύλληψις τῶν πρωταρχικῶν τούτων ἐννοιῶν εἶναι ἔργον τῆς διαλεκτικῆς, τουτέστι τοῦ λόγου ἐφαρμοζομένου διὰ τῆς παρατηρήσεως καὶ ἀφαιρέσεως καὶ γενικεύσεως, καὶ διὰ τινος ἀνωτέρας ἐκγωγῆς εἰς τὴν μελέτην τοῦ κόσμου· ζητοῦντες δηλαδὴ τὴν ταυτότητα καὶ ὁμοιότητα ἐν μέσῳ τῆς διαφορᾶς καὶ ποικιλίας τῶν ὄντων, καὶ ταῦτα ἀνάγοντες εἰς τινὰς κατηγορίας ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον γενικὰς καὶ περιληπτικὰς, καὶ ἐκ τούτων εἰς ἄλλας ἀναδίδοντες ἔτι γενικωτέρας καὶ περιληπτικωτέρας φθάνομεν νὰ συλλάβωμεν ἐπὶ τέλους αὐτὸ τὸ ἐν καὶ ὅντως ὄν, ἐν ᾧ καὶ ἐξ οὗ πᾶσα ἀλήθεια καὶ ἀγαθότης καὶ καλλονή, καὶ τότε εἰς αὐτὸ ἐπαναπαύμεθα, διότι πρὸς αὐτὸ, εἴτε ἐν γνώσει εἴτε ἐν ἀγνοίᾳ, ἀείποτε τείνομεν, καὶ πρὸς αὐτὸ ὀφείλομεν ὅσῳ τὸ δυνατόν νὰ συμμορφωθῶμεν διὰ τῆς πράξεως. Τοῦτο εἶναι τὸ ἰδανικὸν οὐ ἐφίεται πᾶσα ψυχὴ, τοιοῦτο τὸ ἀντικείμενον τοῦ εἰλικρινοῦς καὶ θεοῦ ἔρωτος, δι' οὗ ἀναπτερούμενοι ἀνυψούμεθα εἰς τὴν θεωρίαν τῶν οὐρανίων, καὶ οἱ-καιοποιούμεθα καὶ πραγματοποιοῦμεν ἐν ἡμῖν μὲν

διὰ τῆς πρὸς αὐτὸ ὁμοιώσεως, ἐκτὸς δὲ ἡμῶν, διὰ τῶν ἀγαθῶν καὶ καλῶν ἔργων, τὸ θεῖον πρωτότυπον.

Μάτην δὲ ἠθέλομεν ζητήσει παρὰ Πλάτωνι ὁρισμὸν τινὰ τοῦ καλοῦ. Τὸ καλὸν εἶναι μία τῶν πρωταρχικῶν ἐκείνων ἐννοιῶν, αἵτινες εἶναι οἱ τύποι τοῦ κόσμου. Ἀλλὰ τί εἶναι αὐτὸ τὸ καλὸν, ποῖα τὰ στοιχεῖά του, ποῦ καὶ κατὰ τί διακρίνεται τῶν συγγενῶν ἐννοιῶν, πόσα τὰ εἶδη αὐτοῦ καὶ πῶς ὑπάγονται πάντα εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ γένος, περὶ τούτων οὐδὲν θετικὸν καὶ ὠρισμένον. Ὁ συνήθως ἀποδιδόμενος εἰς τὸν Πλάτωνα ὁρισμὸς, ὅτι τὸ καλὸν εἶναι ἡ λάμψις τοῦ ἀληθοῦς, οὐδαμοῦ εὐρίσκεται τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ, καὶ ἐὰν κατὰ τινὰ συνάδει πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς θεωρίας του, οὐχ ἥττον εἶναι μεταφορικὴ ἔκφρασις οὐδόλως διαφωτίζουσα τὴν ὑπ' αὐτῆς ὀριζομένην ἐννοιαν. Ὁ Πλάτων ἀποδεικνύει κάλλιστα (*Ἰππίας μείζων*) τί δὲν εἶναι τὸ καλὸν, ὅτι δὲν εἶναι δηλαδὴ οὔτε τὸ δεῖναι ἢ δεῖνα καλὸν ἀντικείμενον, οὔτε τὸ πρέπον, οὔτε τὸ χρήσιμον, οὔτε τὸ ὠφέλιμον, οὔτε τὸ αἶτιον τοῦ ἀγαθοῦ, οὔτε τὸ ἡδὺ, οὔτε ὠφέλιμος ἡδονή· καὶ ἡ ἀπόδειξις αὕτη εἶναι καταπειστικὴ καὶ πλήρης, ὥς τε οὐδὲν σχεδὸν προσέθηκεν εἰς αὐτὴν ἡ βαθεῖα ἀνάλυσις τοῦ Καντίου. Ἀλλ' εἰς τὴν ἐρώτησιν τοῦ Ἰππίου *ἔχουσιν ἂν εἰπεῖν τί ἐστὶ τὸ καλόν;* οὐδεμία βῆτη ἀπάντησις δίδεται· καὶ ὁ Σωκράτης εἰς μάτην ἐκφωνεῖ οὐχ οἷός τε εἰ μεμνησθαι ὅτι τὸ καλὸν αὐτὸ ἡρώτων, *ὅ παρτί, ᾧ ἂν προσγένηται ὑπάρχει ἐκείνῳ καλῶ εἶναι;* καὶ *λίθῳ, καὶ ἔβλῳ, καὶ ἀνθρώπῳ, καὶ θεῷ, καὶ ἀπάσῃ πράξει, καὶ παρτί μαθήματι;* αὐτὸ γὰρ ἔγω γε, ᾧ ἀνθρώπε, *κάλλος ἔρωτῶ, τί ἐστὶ τὸ συμπέρασμα τοῦ διαλόγου εἶναι ὅτι χαλεπὰ τὰ καλὰ.* Ἐν δὲ τῷ *Συμposium*, διὰ τῶν διαδοχικῶς λαλούντων προσώπων, ἰδίως δὲ διὰ τοῦ ὑπὸ τοῦ Σωκράτους ἀναφερομένου λόγου τῆς Διοτίμας, περιγράφει κάλλιστα τὴν πρὸς τὸ ἀπόλυτον καλὸν ἀνοδὸν τοῦ πνεύματος, καθ' ἣν ἀρχόμεθα ἀπὸ τῶν καλῶν σωμάτων, καὶ κατανοοῦμεν ὅτι τὸ κάλλος τὸ ἐπὶ ὄντι οὐκ ὁρᾶται, τῷ ἐπὶ ἑτέρῳ σώματι ὡιδεφόν ἐστι, καὶ ἐν καὶ ταῦτον ἀναγνωρίζομεν τὸ ἐπὶ πᾶσι τοῖς σώμασι κάλλος... μετὰ δὲ ταῦτα, τὸ ἐν ταῖς ψυχαῖς κάλλος τιμιώτερον θεωροῦμεν τοῦ ἐν τῷ σώματι, καὶ ἀναγκαζόμεθα θεάσασθαι τὸ ἐν τοῖς ἐπιτηδεύμασι καὶ τοῖς νόμοις καλόν, καὶ τοῦτ' ἰδεῖν ὅτι πᾶν αὐτὸ αὐτῷ ἐνυγενές ἐστι. Κατανοοῦμεν δηλ. τὴν ἐνότητά τῆς ἰδέας τοῦ καλοῦ ἐν μέσῳ τῶν διαφόρων στοιχείων ἐν οἷς δηλοῦται, καὶ μεθ' ὧν συνδυάζεται. Μετὰ δὲ τὰ ἐπιτηδεύματα, ἐπὶ τὰς ἐπιστήμας ἀγόμεθα καὶ ἐπὶ τὸ πολὺ πέλαγος τοῦ καλοῦ τρεπόμεθα, καὶ φθάνοντες εἰς τὸ τέλος τῶν ἐρωτικῶν αἵφνης ὁρῶν

μεν θαυμαστήν τὴν φύσιν καλὸν, τοῦτο ἐκεῖνο οὐ
 δὴ ἔντεκα καὶ οἱ ἔμπροσθεν πάντες πόνοι ἦσαν·
 πρῶτον μὲν αἰὲς οὐ, καὶ οὕτε γιγνόμενον, οὕτε ἀ-
 πολλόμενον, οὕτε ἀναγόμενον, οὕτε φθίνον, ἔ-
 πειτα οὐ τῇ μὲν καλόν, τῇ δ' αἰσχροῦ ὥς τις μὲν
 οὐ καλόν, τις δὲ αἰσχροῦ· οὐδὲ θέλομεν φαντα-
 σθῆ αὐτὸ τὸ καλὸν οἷον πρόσωπόν τι, οὐδὲ χεῖ-
 ρες, οὐδὲ ἄλλο οὐδὲν ὧν σῶμα μετέχει· οὐδέ τις
 λόγος, οὐδέ τις ἐπιστήμη, οὐδέ που οὐ ἐν ἐτέρῳ
 τινί, οἷον ἐν ζῳῳ, ἢ ἐν γῇ, ἢ ἐν οὐρανῳ, ἢ ἐν τῷ
 ἄλλῳ, ἀλλ' αὐτὸ καθ' αὐτὸ μεθ' αὐτοῦ μορσιδὲς
 αἰὲς οὐ· τὰ δὲ ἄλλα πάντα καλὰ, ἐκείνου μετέχον-
 τα τρόπον τινὰ τοιοῦτον, οἷον γιγνόμενων τε τῶν
 ἄλλων καὶ ἀπολλυμένων, μηδὲν ἐκείνῳ μητέ τι
 πλέον μήτε ἔλαττον γίγνεσθαι, μηδὲ πάσχειν μη-
 δέν. Τοιοῦτον εἶναι, κατὰ Πλάτωνα, τὸ ἀπόλυτον
 καλόν, εἰλικρινές, καθαρὸν, ἁμικρον καὶ μὴ ἀνά-
 πλεων σαρκῶν τε ἀνθρωπίνων καὶ σωμάτων καὶ
 ἄλλης πολλῆς φλυαρίας θνητῆς, ἀλλ' αὐτὸ τὸ
 θεῖον καὶ μορσιδὲς, αὐτὸς δηλ. ὁ θεὸς τύπος τοῦ
 καλοῦ, ὅστις πραγματοποιεῖται διὰ τῶν ὄντων, καὶ
 ὅσῳ κατέρχεται πρὸς τὰ γήινα βαθμυδὸν ἀποβάλλει
 μέρος τῆς ἰδίας τελειότητος. Ὅπουδῆποτε δὲ
 τῶν ἄλλων συγγραφεῶν του ἐπανέρχεται, εἴτε εἰς
 τὸ περὶ ἐν γένει καλοῦ, εἴτε εἰς τὸ περὶ ποιήσεως
 καὶ καλλιτεχνίας ζήτημα, ὑπὸ τῆς αὐτῆς πάντοτε
 ἐμπνέεται ιδέας. Καὶ, ἐπειδὴ ὅλως θεῖαν ἐθεώρει
 τὴν οὐσίαν τοῦ καλοῦ, ὡς ὁμοίωμα Θεοῦ ἔπρεπε
 νὰ θεωρήσῃ τὴν σύστασιν τοῦ κόσμου, καὶ ὡς ἱερὸν
 τὸ ἔργον τῆς τέχνης, καὶ ὡς ἔνωθεν κατερχομένην
 τὴν ζωογονοῦσαν αὐτὴν ἐμπνευσιν. Τῶντι τοιαῦ-
 τὰς τινες ιδέαι ἀναπτύσσονται ἐν τῷ Τιμαίῳ, ἐν τῷ
 Φαίδρῳ, ἐν τῷ Ἰονι καὶ ἐν ταῖς πολιτείαις καὶ τοῖς
 νόμοις.

Καὶ αὐτὴ ἡ λέξις κόσμος οὐδὲν ἕτερον ἐδήλου εἰ-
 μὴ τάξιν, συνδυασμὸν ἁρμονικὸν μέσων πρὸς τι τέ-
 λος, καὶ τὴν καθολικὴν ταύτην τάξιν τῆς φύσεως
 λίαν μεγαλοπρεπῶς περιγράφει ἐν τῷ Τιμαίῳ ἀπὸ
 τῶν πρώτων στοιχείων τῆς ὕλης ἀρχόμενος καὶ εἰς
 τὸν ἀνθρώπου τελευτῶν, καὶ πανταχοῦ ἐνδεικνύων
 τὰ ἔχνη τῆς πανσόφου ἐκείνης προνοίας, ἣτις ἀπο-
 βλέπουσα εἰς αἰδία παραδείγματα ὕσον ἡδύνατο
 πλειότερον τῆς ἰδίας ἀγαθότητος καὶ καλλονῆς με-
 τέδωκεν εἰς τὰ πλάσματά της, ὅπου μὲν οὖν ἄν ὁ
 δημιουργὸς πρὸς τὸ κατὰ ταῦτά ἔχον βλέπων αἰὲς
 τοιοῦτόν τι προσχρῶμενος παραδείγματι, τὴν ἰ-
 δέαν καὶ δύναμιν ἀπεργάζεται, καλὸν ἐξ ἀνάγκης
 οὕτως ἀποτελεῖσθαι πᾶν... εἰ μὲν δὴ καλὸς
 ἐστὶν ὁ δὲ ὁ κόσμος, ὅτε δημιουργὸς ἀγαθός, δη-
 λον ὡς πρὸς τὸ αἰδιον ἔβλεπεν... καὶ ἀγαθὸς
 ἦν, ἀγαθῷ δὲ οὐδεὶς περὶ οὐδενὸς οὐδέποτε ἐγγί-
 γνεται φθόνος· τοῦτον δ' ἐκτὸς ἄν πάντα ὅτι μά-

λιστα ἐβουλήθη γενέσθαι παραπλήσια αὐτῷ...
 θέμις δὲ οὐτ' ἦν οὐτ' ἐστὶ τῷ ἀρίστῳ δρᾶν ἄλλο
 πλὴν τὸ κάλλιστον. Καὶ ἐν τέλει ἐκφωνεῖ, καὶ δὴ
 καὶ τέλος περὶ τοῦ παρτὸς νῦν ἡδὴ τὸν λόγον
 φῶμεν ἡμῖν ἔχειν· θνητὰ γὰρ καὶ ἀθάνατα ζῶα
 λαβὼν, καὶ ἐμπληρωθεὶς ὅδε ὁ κόσμος οὕτω ζῶον
 δρατὸν, τὰ ὁρατὰ περιέχον εἰκὼν τοῦ νοητοῦ θεοῦ,
 αἰσθητὸς, μέγιστος καὶ ἀριστος, κάλλιστός τε καὶ
 τελειότατος γέγονεν, εἰς οὐρανὸς ὅδε, μορσιδὲς
 ὢν. Ἐὰν δὲ τοιαύτη ἡ φύσις τοῦ καλοῦ, καὶ ἡ πηγὴ
 τῆς ἐν τῷ κόσμῳ καλλονῆς, ποῖα τις εἶναι ἡ πηγὴ
 τῶν καλῶν τῆς τέχνης; Οἱ ποιεῖται οἱ ἀγαθοί,
 οὐκ ἐκ τέχνης, ἀλλ' ἐνθεοὶ ὄντες καὶ κατεχόμενοι
 πάντα ταῦτα τὰ καλὰ λέγουσι ποιήματα, καὶ οἱ
 μελοποιοὶ οἱ ἀγαθοὶ ὡσαύτως... οὐ γὰρ τέχνη
 ταῦτα λέγουσιν, ἀλλὰ θεῖα δύναμις... καὶ ὁ θεὸς
 ἐξαιρούμενος τούτων τὸν νοῦν, τούτοις χρῆται ὑ-
 πηρέταις... ἵνα ἡμεῖς οἱ ἀκοῶντες εἰδῶμεν ὅτι
 οὐκ οὗτοι εἰσιν οἱ ταῦτα λέγοντες, οὕτω πολλοῦ
 ἄξια, οἷς νοῦς μὴ πάρεστιν, ἀλλ' ὁ θεὸς αὐτός
 ἐστὶν ὁ λέγων, διὰ τούτων δὲ φθέγγεται πρὸς ἡ-
 μᾶς... ἵνα μὴ διστάζωμεν ὅτι οὐκ ἀνθρώπινά
 ἐστὶ τὰ καλὰ ταῦτα ποιήματα οὐδὲ ἀνθρώπων,
 ἀλλὰ θεῖα καὶ θεῶν, οἱ δὲ ποιεῖται οὐδὲν ἀλλ' ἢ
 ἐρμηνεῖς εἰς τῶν θεῶν, κατεχόμενοι ἐξ ὅτου ἄν
 ἕκαστος κατέχεται (Ἴων). Καὶ τῶντι τὰ μέγιστα
 τῶν ἀγαθῶν ἡμῖν γίγνεται διὰ μαρίας, θεῖα μὲν
 τοι δοσε διδομένης. Τοιαύτη ἡ μαντικὴ καὶ ἡ οἰω-
 νιστικὴ· τρίτη δὲ ἀπὸ μουσῶν κατοχὴ τε καὶ μα-
 ρία λαβοῦσα ἀπαλήν καὶ ἄβατον ψυχὴν, ἐγεί-
 ρουσα καὶ ἐκβακχεύουσα κατὰ τε ᾠδὰς καὶ κατὰ
 τὴν ἄλλην ποίησιν, μυρία τῶν παλαιῶν ἔργα
 κοσμοῦσα τοὺς ἐπιγιγνόμενους παιδεύει· δε δ' ἄν
 ἄνεν μαρίας μουσῶν ἐπὶ ποιητικὰς θύρας ἀφίκη-
 ται, πεισθεὶς ὡς ἄρα ἐκ τέχνης ἱκανῶς ποιητῆς
 ἐσόμενος, ἀτελής αὐτός τε καὶ ἡ ποίησις ὑπὸ τῆς
 τῶν μαινομένων ἢ τοῦ σωφρονοῦντος ἡφανίσθη.
 Ἀπορον δὲ μετὰ ταῦτα, πῶς ἐν ᾧ τοσούτην ἄξιαν
 ἀποδίδει εἰς τὴν ποίησιν καὶ θεῖαν κατὰ γωγὴν, ἀ-
 ποστέλλει αὐτὴν ἀνηλεῶς ἐκ τῆς πόλεως. Καὶ τοῦ-
 το, ὡς καὶ ἄλλα ἄτοπα τῆς ἰδανικῆς αὐτοῦ πολι-
 τείας, δὲν δυνάμεθα νὰ ἐξηγήσωμεν ἢ ἀποδεχόμε-
 νοι ὅτι καθ' ἑαυτὸν τύπον ἀνθρωπίνης κοινωνίας
 συλλαβῶν, καὶ τὴν ἐν τῇ πόλει ἐνότητα τῶν ἰδεῶν
 καὶ αἰσθημάτων καὶ προσπαθειῶν πρὸς πραγματο-
 ποίησιν τοῦ ἀγαθοῦ διὰ πάντων καὶ ὑπὲρ πάντα ἐ-
 πιδιώκων, ἤθελε ν' ἀπομακρύνῃ ἀπὸ τῶν πολιτῶν
 πᾶν τὸ δυνάμενον ἢ νὰ διακίρῃ τὰς θελήσεις, ἢ νὰ
 ἐκθηλύνῃ καὶ μαλακίσῃ τὰς καρδίας, καὶ τὴν ποίη-
 σιν ἐπομένως, μὴ τοῦ ὄντως ὄντος σκοποῦσαν, ἀλλ'
 ὁμοίωμα τρόπον τινὰ ὁμοιωμάτος, καὶ μίμησιν μι-
 μήτεως οὔσαν, καὶ διὰ τῆς ζωνῆς τῶν ἀνθρωπίνων

πυθῶν καὶ ἀδυναμιῶν περσαστάσεως συγκινοῦσιν καὶ ἀδυνατίζουσιν τὰς ψυχὰς, ἐθεώρει ὡς ἐκ τούτου μὴ συντελεστικὴν εἰς ἀνθρώπων τῶν πνευμάτων καὶ μὲρψωσιν τῶν εὐσταθῶν ἐκείνων χαρακτηρῶν οὓς ἀπαιτεῖ ἡ διηγετικὴ ἐκπλήρωσις τῆς δικαιοσύνης. Ἀλλὰ πρὸς τούτοις ἡ ποίησις τῆς ἐποχῆς του, ταυτιζομένη τῇ μυθολογικῇ ἀνθρωποπατρείᾳ, κατεβίβζε τὰ θεῖα εἰς πάντα τὰ αἴσχη τῶν ἀνθρώπων, καὶ διὰ τῆς μαγείας τῶν εἰκόνων καὶ τῆς χάριτος τοῦ ἐμμέτρου λόγου ἠδύνατο ἔτι μᾶλλον νὰ διαφθεῖρῃ τὰ ἥθη, διαδίδουσα ἰδέας ὅλως ἀντιθέτους πρὸς τὰς ἀρχὰς τῆς φιλοσοφίας του. Ἀνέφλεγε τῶντι ἡ θρησκεία καὶ ἡ ποίησις ἀντὶ νὰ κατασθῇ τὰς σαρκικὰς ἐπιθυμίας, καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον παρίσταν τὸν φιλήδονον καὶ ἐμπαθεῖ βίον ἀντὶ τοῦ ἐγκρατοῦς καὶ σώφρονος, καὶ διὰ τοῦ περσδείγματος θεῶν καὶ ἀνθρώπων ὑπεγόρευεν. Καὶ περὶ ἀφροδισίων δὲ καὶ θυμοῦ καὶ περὶ πάντων τῶν ἐπιθυμητικῶν τε καὶ λυπηρῶν καὶ ἡδέων ἐν τῇ ψυχῇ ἡ δὴ φαινόμενα πράξει ἡμῖν ἐπισθαι, ὅτι τοιαῦτα ἡμῶς ἡ ποιητικὴ μίμησις ἐργάζεται· τρέφει γὰρ ταῦτα ἀρθρῶσα, δέον αὐχμεῖν καὶ ἄρχοντα ἡμῖν καθίστησιν, δέον ἄρχεσθαι αὐτὰ, ἵνα βελτίους τε καὶ εὐδαιμονεστέρους ἀντὶ χειρόνων καὶ ἀθλιωτέρων γιγνώμεθα . . . Ὅταν, λοιπὸν προσθέται, Ὅμηρον ἐπαινέταις ἐντέχης, λέγουσιν ὡς τὴν Ἑλλάδα πεπαίδευκεν οὗτος ὁ ποιητής, καὶ πρὸς διοίκησιν τε καὶ παιδείαν τῶν ἀνθρώπων πραγμάτων ἄξιον ἀναλαβόντι μαρθάνειν τε καὶ κατὰ τοῦτον τὸν ποιητὴν πάντα τὸν αὐτοῦ βίον κατασκευασάμενον ζῆν, φιλεῖν μὲν χρὴ καὶ ἀσπάζεσθαι, ὡς ὄντας βελτίστους εἰς ὅσον δύνανται, καὶ ἐυγχαρεῖν Ὅμηρον ποιητικώτατον εἶναι καὶ πρῶτον τῶν τραγωδοποιῶν· εἶδέναι δὲ ὅτι ὅσον μῦθον ἔμνους θεοῖς καὶ ἐγκώμια τῆς ἀγαθῆς ποιήσεως παραδεκτέον εἰς πόλεις· εἰ δὲ τὴν ἡδυμενὴν μούσαν παραδέξῃ ἐν μέλεσιν, ἢ ἐπεσιν, ἡδοκὴ σοὶ καὶ λύπη ἐν τῇ πόλει βασιλεύσει, ἀντὶ νόμου καὶ τοῦ κοινῇ δόξαντος ἀεὶ εἶναι βελτίστου λόγου (Πολιτ. 3). Καὶ τῶντι κατὰ τί δύνανται νὰ ὠφεληθῶσιν οἱ νέοι ἐκ τῶν θρησκευτικῶν καὶ ποιητικῶν μύθων, ὅταν ἀκούσωσιν ὡς οὐρανός τε εἰργάσατο ἡ φησὶ δράσαι αὐτὸν Ἡσίοδος, ὅτε ἄν Κρόνος ὡς ἐτιμωρήσατο αὐτόν, καὶ τὰ τοῦ Κρόνου ἔργα καὶ πάθη ὑπὸ τοῦ νείως, καὶ ὡς θεοὶ θεοῖς πολεμοῦσιν τε καὶ ἐπιβουλεύουσιν καὶ μάχονται, καὶ γιγαντομαχίας καὶ ἄλλας ἔχθρας πολλὰς καὶ παντοδαπὰς θεῶν τε καὶ ἡρώων πρὸς συγγενεῖς καὶ οἰκείους αὐτῶν; . . . Ἦρας δὲ δεσμοῦς ἀπὸ νείως, καὶ Ἠφαίστου ῥήγεις ὑπὸ πατρὸς, μέλλοιτος τῇ μητρὶ τυπτομένη ἀμύνειν, καὶ θεομαχίας ὅσας Ὅμηρος πεποίηκεν οὐ παραδεκτέον ἐν

τῇ πόλει οὐτ' ἐν ὑπονοίαις (ἀλληγορίαις) πεποιημένας, οὐτ' ἄνευ ὑπονοίᾳ· ὁ γὰρ νέος οὐχ οἶός τε κρίνειν ὅτι τε ὑπόνοια, καὶ ὁ μὴ, ἀλλ' ἂν τῇ λικοῦτος ὢν λάβῃ ἐν ταῖς δόξαις δυσέκριπτά τε καὶ ἀμετάστατα φιλεῖ γίγνεσθαι (Πολ. 6'). Ὡσπύτως περὶ τῶν τραγικῶν ποιητῶν ἐάν τις ποιῇ ἐν οἷς . . . τὰ τῆς Νιόβης πάθη ἢ τὰ Πελοπιδῶν ἢ τὰ Τρωϊκὰ ἢ τε ἄλλα τῶν τοιούτων, ἢ οὐ θεοῦ ἔργα ἐστέον αὐτὰ λέγειν, ἢ, εἰ θεοῦ, ἐξευρετέον αὐτοῖς σχεδὸν ὅτι νῦν ἡμεῖς λόγον ζητοῦμεν καὶ λεκτέον, ὡς ὁ μὲν θεὸς δίκαιός τε καὶ ἀγαθὸς εἰργάζεται, οἱ δὲ ὠνίαντο κολαζόμενοι. Ὡς δὲ ἄθλιοι μὲν οἱ δίκην διδόντες, ἦν δὲ ὁ δρῶν ταῦτα θεός, οὐκ ἐστέον λέγειν τὸν ποιητὴν· ἀλλ' εἰ μὲν ὅτι ἐδεήθησαν κολάσεως λέγουσιν, ὡς ἄθλιοι, οἱ κακοὶ, διδόντες δὲ δίκην, ὠφελοῦντο ὑπὸ τοῦ θεοῦ, ἐστέον· κακῶν δὲ αἴτιον γάρ ται θεὸν τιτὶ γίγνεσθαι, ἀγαθῶν ὄντα, διαμαχητέον παρτὶ τρόπῳ, μήτε τιτὰ ταῦτα λέγειν ἐν τῇ αὐτοῦ πόλει, εἰ μέλλει ἐνδομήσεσθαι, μήτε τιτὰ ἀκούειν, μήτε νεώτερον, μήτε πρεσβύτερον, μήτε ἐν μέτρῳ, μήτε ἄνευ μέτρου μυθολογοῦντα· ὡς οὐθ' ὅσια ἄν λεγόμενα, εἰ λέγοιτο, οὐτε ξόμφορα ἡμῖν, οὐτε ξόμφωρα αὐτὰ αὐτοῖς (αὐτόθι). Τοιοῦτοι οἱ σοφοὶ λόγοι δι' οὓς, παραβιάζων τὴν εἰς πᾶσαν ἐνέργειαν τοῦ πνεύματος ἀπαραίτητον ἐλευθερίαν, ἐξώριζεν ὁ Πλάτων τοὺς ποιητὰς καὶ καλλιτέχνας τῆς πολιτείας του, ἡ ὑπέβαλλεν εἰς τὴν αὐστηράν τῶν νόμων ἐπιτήρησιν· καὶ εἰς μὲν τὴν μουσικὴν ἀπηγόρευε πάντα νεωτερισμὸν, εἰς δὲ τὴν ποίησιν μόνον θρησκευτικούς ὕμνους, καὶ τὰ ἐγκώμια τῆς ἀρετῆς ἐπέτρεπε, διότι ἔβλεπε τὴν τέχνην μολύνουσαν καὶ μαινοῦσαν τὰ θεῖα καὶ διὰ παντὸς ψεύδους καὶ αἰσχροτήτος εἰσάγουσαν τὴν ἠθικὴν διαφθοράν εἰς τὰς καρδίας τῶν πολιτῶν καὶ πᾶσαν κοσμιότητα καὶ εὐνομίαν διαστρέφουσιν· ὥστε καὶ αὕτη αὕτη ἡ φαινομένη ἀντίρρασις ἀποδεικνύει πόσον ἀνώτερον τοῦ κοινοῦ μέτρου τῆς τότε ἠθικότητος ἦτο τὸ ἰδανικὸν τοῦ Πλάτωνος, καὶ κατὰ τὴν ποίησιν, καὶ πόσον ἐπλησίαζεν εἰς τὰς καθαρωτέρας ἰδέας τοῦ νέου θρησκευματος καὶ τῆς νέας φιλοσοφίας.

Ἄλλοτε ἐπρεπε νὰ ἦναι ἐξ ἀνάγκης τὸ ἰδανικὸν τοῦ Ἀριστοτέλους, διότι ἄλλην εἶχεν οὗτος περὶ τῆς πρώτης ἀρχῆς ἰδέαν, καὶ μεταξὺ τῶν ἐννοιῶν τοῦ καλοῦ, τοῦ ἰδανικοῦ καὶ τοῦ ὑπερτάτου ὄντος ὑπάρχει ἐνδόμυχος σχέσις, ἣν καὶ ἡ θεωρία καὶ ἡ ἱστορία ἀποδεικνύουσι, καὶ αὕτη δὲ ἡ θεία σοφία διὰ στόματος Σολομῶντος τὸν θεὸν γενεσιάρχην τοῦ κάλλους ὠνόμασε. (Σοφ. Σολ. ιγ'. 130.) Ὁ Ἀριστοτέλης εἶχε συγγράψῃ ἰδιαίτερον πόνημα περὶ καλοῦ, οὗ μόνον τὸ ὄνομα εὐρίσκεται ἐν τῷ παρῶ Διογέει τῷ Λαερτίῳ· κατὰ τὸν τῶν συγγραμμάτων

αὐτοῦ, ἀλλὰ πολλὰ τοῦ τῶν σωζομένων καὶ ἰδίως ἐν τῇ Ποιητικῇ εὐρίσκομεν τὰς καλολογικὰς αὐτοῦ θεωρίας. Ὁ Ἀριστοτέλης ἐθεώρει τὸν θεὸν ὡς τελικὸν μᾶλλον ἢ ὡς ποιητικὸν αἷτιον τοῦ παντός, ὡς τὸν πρὸς τὸν ὅρον τοῦ κόσμου, ὡς τὸ τέλειον ἐκείνο ὄν, πρὸς ὃ τείνουσιν ἡ φύσις καὶ ἡ ἀνθρωπότης διὰ τῆς ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τελειότητος γνώσεως καὶ καθαρωτέρας ἀγάπης. Ἐντεῦθεν φυσικὸν ἦτο νὰ ἴδῃ τὸ καλὸν εἰς τὴν τάξιν πρὸ πάντων καὶ τὴν συμμετρίαν, δηλ. εἰς αὐτὴν τὴν ἐν τῇ ποικιλίᾳ ἐνότητα, δι' ἧς τὰ διάφορα τοῦ καλοῦ μέρη ἐκ μιᾶς ὑποστάσεως ἀπορρέουσι καὶ εἰς ἓνα σκοπὸν ἀφορῶσι καὶ ἰδανικόν τινα τύπον τελειότητος ἐμφαίνουσι. Διὰ τοῦτο καὶ τὴν ἰδανικαὴν καὶ ἐνότητα τῶν χαρακτικῶν θεωρεῖ ὡς ἔργον ἰδίου τῆς τέχνης καὶ ἐν ταύτῃ τὴν ἐνότητα πρὸ πάντων παραγγέλλει, καὶ αὐτὸ τὸ καλὸν θέτει ὑπεράνω τοῦ ἀναγκαίου καὶ τοῦ ὠφελίμου, καὶ ἐνθεὸν ἀποκαλεῖ τὴν ποίησιν καὶ ὅλως ἀφιλοκερδῆ καὶ ἠθικοποιὸν καὶ καθαρτικὴν τὴν ἐκ τῆς τέχνης ἡδονήν. Ἐκ τούτων δύναται τις νὰ κατανοήσῃ διὰ τί καὶ κατὰ τί καὶ μέχρι τίνος αἱ καλολογικαὶ τοῦ Ἀριστοτέλους θεωρίαι διαφέρουσι τῶν Πλατωνικῶν, καὶ πῶς διάφορος σύλληψις τῆς ἐννοίας, τῶν ἀρχῶν καὶ τοῦ προορισμοῦ τῶν ὄντων, διάφορον παράγει ἐξ ἀνάγκης καὶ τὴν περὶ καλοῦ καὶ τέχνης δαδασκαλίαν.

Καὶ ὁ μὲν Πλάτων ἐκ τοῦ ὕψους τοῦ ἰδανικοῦ, ὅπερ ἐκ τῶν καθαρῶν καὶ τελείων ἰδεῶν συνίσταται καὶ ἐν ᾧ πᾶν κεῖται τὸ ἀληθὲς καὶ ἀγαθὸν καὶ καλόν, κατέρχεται εἰς τὸν κόσμον, ἢ ἀπὸ τοῦ κόσμου διὰ τῶν εἰδῶν ὡς ἐπὶ πτερύγων ἀνίπταται εἰς τὴν καθαρὰν χώραν τῶν ἰδεῶν, καὶ ἐν τῷ κόσμῳ εὐρίσκει τὰ ἀτελῆ τῶν ἰδεῶν ὁμοιώματα, καὶ οἶοναι ἀνάμνησιν θεωρεῖ τὴν ἐπιστήμην, καὶ μελέτην θανάτου τὴν φιλοσοφίαν, καὶ ὑψίστην ἀποδίδει εἰς τὴν τέχνην ἀποστολήν· ὁ δὲ Ἀριστοτέλης ἐκ τῆς αὐστηρᾶς παρατηρήσεως τῶν ὄντων ὁρμώμενος, καὶ εἰς τὴν παρατήρησιν ταύτην τὴν θαυμασίαν λογικὴν του δύνειμιν ἐφαρμόζων, ἐν αὐτοῖς εὐρίσκει τὰς ἀρχὰς των, τὸ ἐξ οὗ ἡ τὴν ὕλην, τὸ καθ' ὃ ἡ τὸ εἶδος, τὸ ὑφ' οὗ ἡ τὴν κίνησιν, τὸ πρὸς ὃ ἡ τὸ οὐ ἔνεκα τῶν ὄντων. Καὶ διεκρίνα μὲν ἀκριβῶς τοὺς αἰσθητοτέρους, οὕτως εἰπεῖν, χαρακτικὰς τοῦ καλοῦ, ἀλλὰ τὸ αὐλὸν καὶ ἀπόλυτον καὶ τέλειον καλὸν δὲν διείδε, καὶ τὴν πνοὴν δὲν συνηθάνθη τῆς θείας ἐμπνεύσεως, τὰ δὲ ἔργα τῆς τέχνης, οἷα παρεῖχεν ἡ τότε ἐποχὴ τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος ὡς τὰ προϋόντα τῆς φύσεως καὶ διὰ τῆς αὐτῆς μεθόδου, ἐμελέτησε, καὶ ἀριστα ἀνέλυσε τοὺς ὅρους τῆς ἐλλόγου αὐτῶν καλλονῆς, καὶ μολονότι λίαν εὐγενῆ ἀνεγνώρισε τὴν φύσιν τοῦ καλοῦ καὶ τὴν ἀποστολήν τῆς καλλιτεχνίας, δὲν κατέδειξεν ὅμως, ὡς ὁ Πλάτων, ὑπεράνω τοῦ κόσμου τὴν πηγὴν τοῦ καλοῦ καὶ

ἐπέκεινα αὐτοῦ τὸν προορισμὸν τῆς καλλιτεχνίας, καὶ ταύτης σκοπὸν ἔθηκε τὴν μίμησιν καὶ ἀποτέλεσμα τὴν ἡδονήν, ὡς τε οὔτε ψυχολογικῶς, οὔτε μεταφυσικῶς εἰσέδυσεν εἰς τὰς πρώτας καὶ μυστηριώδεις ἀρχὰς τῆς περὶ καλοῦ φιλοσοφικῆς ἐπιστήμης.

Παρά τοὺς δύο τούτους μεγίστους διδασκάλους τρίτον εὐρίσκομεν μεταξὺ τῶν ἀρχαίων τὸν Πλωτίνον, κορυφαῖον ἐπονομασθέντα τῆς Ἀλεξανδρινῆς σχολῆς, ἥτις, ἐκ τῶν δογμάτων τοῦ Πλάτωνος ἐξεληθούσα, καὶ ταῦτα κατὰ τινὰ ἰδιαίτερον τύπον συνδύασα, κατέχει θέσιν σπουδαιοτάτην μεταξὺ τῆς ἀρχαίας καὶ τῆς νέας, ἥτοι τῆς Χριστιανικῆς Φιλοσοφίας. Ἡ Ἀλεξανδρινὴ Φιλοσοφία εἶναι αὐτὸς ὁ Πλατωνισμὸς εἰς μυστικὸν τινα πανθεῖσμὸν ἀναχθεὶς, ἐν ᾧ καὶ τινὰ στοιχεῖα τῶν ἄλλων φιλοσοφικῶν δογμάτων, καὶ ἰδίως τῶν Πυθαγορείων, ἀνεμίχθησαν, ὡς τε δύναται νὰ θεωρηθῇ καὶ ὡς συγκεκραλαΐωσις τῆς ὅλης ἑλληνικῆς φιλοσοφίας.

Ἡ περὶ τοῦ καλοῦ θεωρία τοῦ Πλωτίνου ὑπάρχει ἐν τῷ λόγῳ Γ' τῆς Α' ἐννεάδος, καὶ μετέχει καὶ αὐτῇ τῆς φύσεως καὶ τοῦ πνεύματος τῆς ὅλης διδασκαλίας του. Στηρίζεται δὲ καὶ αὐτῇ κυρίως εἰς τὸ περὶ ἰδεῶν δόγμα τοῦ Πλάτωνος, καὶ τὰς ἰδέας θεωρεῖ ὡς ἀρχὰς οὐ μόνον τοῦ γινώσκειν, ἀλλὰ καὶ τοῦ εἶναι, καὶ ἐκ τίνος πρώτης καὶ ἐνιαίας ἀρχῆς ἀπορρέουσας καὶ πρὸς αὐτὴν ἀναγούσας τὸ πνεῦμα. Ἐντεῦθεν ἡ θεωρία τῶν ὑποστάσεων καὶ τῶν ἐκ τούτων ἀπορροίων καὶ ἡ διὰ τῆς ἐκστάσεως καὶ ἐνώσεως καὶ θεωργίας ἀνοδος τοῦ πνεύματος εἰς τὴν ἀρχικὴν τῶν πάντων ἐνότητα. Ἡ ἐνότης αὕτη εἶναι ἡ πρώτη ὑπόστασις, ἐξ ἧς δευτέρα ἀπορρέει, ὁ λόγος, ἀρχὴ τῆς διαπλάσεως τοῦ κόσμου καὶ ἐκ ταύτης τρίτη, τὸ πνεῦμα, τὸ ἐμψυχοῦν καὶ ζωογονοῦν τὰ πάντα. Τοιαύτη ἡ τριάς τῶν Ἀλεξανδρινῶν, ἣν λίαν ἀτόπως τινὲς συνεταύτισαν μετὰ τὴν Χριστιανικὴν. Ἐκ τούτων δυνατόν νὰ προῖδῃ τις ποῖα θέλει εἶναι, κατὰ Πλωτίνον, ἡ περὶ καλοῦ θεωρία. Καὶ ζητεῖ μὲν κατὰ πρῶτον ὁ Πλωτίνος τί εἶναι τὸ ἐν τοῖς αἰσθητοῖς καλὸν καὶ τὸ ἐν τοῖς ἐπιτηδεύμασι καὶ ταῖς πράξεσι καὶ ἐπιστήμασι καὶ ἀρεταῖς, καὶ ἀποκρούει τὴν γνώμην τῶν λεγόντων ὅτι τὸ καλὸν εἶναι συμμετρίαν τῶν μερῶν πρὸς ἄλληλα καὶ τὸ ὅλον τῇ προσθήκῃ τῆς εὐχρείας· διότι ἡ συμμετρία εἶναι σχέσις, καὶ τὸ καλὸν πρέπει νὰ ὑπάρχῃ οὐ μόνον εἰς τὴν σχέσιν ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὰ τὰ σχετιζόμενα, σύμμετρα δὲ δύνανται νὰ ᾖναι καὶ τὰ κακά, καὶ ἐν τοῖς ἠθικοῖς καὶ νοητοῖς οὔτε συμμετρία ἐγγωρεῖ οὔτε χρῶμα. Παρατηρεῖ δὲ ἀκολούθως ὅτι τὸ ἐν τοῖς σώμασι καλὸν βολῇ τῇ πρώτῃ αἰσθητῶν γίνεταί καὶ ἡ ψυχὴ ὡς περ συνεῖσα, λέγει, καὶ ἐπιγνοῦσα ἀποδέχεται, καὶ οἷον συναρμύσσεται, ἀπὸ δὲ τοῦ αἰσχροῦ ἀποστρέφεται οὐ συμ-

φωνοῦσα καὶ ἀλλοτριουμένη, διότι κρείττων οὕτω
τῆς ἐν τοῖς οὖσιν οὐσίας ὅ,τι ἂν ἴδῃ συγγενὲς ἢ
ἴχνος τοῦ συγγενοῦς χαίρει τε καὶ διαπτόνται, καὶ
ἀναγέρει πρὸς αὐτήν καὶ ἀναμιμνήσκειται ἐαυτῆς
καὶ τῶν ἐαυτῆς. Ἐκ τούτου δὲ ἐξάγει ὅτι τὸ καλὸν
μετοχῇ εἶδους γίνεται, διότι ἡ ψυχὴ εἶναι ἢ ἔδρα
τῶν εἰδῶν καὶ αὕτη ἐκ θεοῦ ἀπορρέει καὶ οὕτω τὸ
σῶμα ἀποβαίνει καλὸν διὰ τῆς κοινωνίας τοῦ ἐκ
θεοῦ λόγου, πᾶν δὲ τὸ ἁμοιον ὄν λόγου καὶ εἴ-
δους, αἰσχροὺ καὶ ἔξω θεῖου λόγου, ὥς τε τὸ
σωματικὸν κάλλος δὲν προκύπτει ἐκ τῆς συμμε-
τρίας καὶ τῆς χροῖας, ἀλλ' ἐκ τῆς ἐσωτερικῆς αὐτοῦ
ἀρχῆς, ἥτις διὰ τῆς μορφῆς διαλάμπει, καὶ ἢν συν-
αισθάνεται καὶ διορθῇ ἡ ψυχὴ. Τὸ εἶδος συνέχει, καὶ
συγκρατεῖ, καὶ διακοσμεῖ τὴν ὕλην, καὶ ἐν καὶ τὸ
αὐτὸ διαμένει, καὶ τοὶ διαλυθεῖσιν ἢ καὶ μὴ ὑπαρ-
χούσας τῆς ὕλης, τὸ δὲ τῆς χροῖας κάλλος εἶναι ἀ-
ποτέλεσμα τοῦ φωτός, ἀσωμάτου καὶ λόγου καὶ
εἶδους ὅντος, ὅθεν καὶ τὸ πῦρ αὐτὸ παρὰ τὰ ἀλ-
λα σώματα καλόν, ὅτι τάξιν εἶδους παρὰ τὰ ἀλ-
λα στοιχεῖα ἔχει. Περὶ δὲ τῶν προτέρων καλῶν,
τουτέστι τῶν ἠθικῶν καὶ νοητῶν ἃ οὐκ ἔτι αἰσθη-
σις ὁρᾷ εἴληχε, ψυχὴ δὲ ἄνεν ὁργάνων ὁρᾷ καὶ
λέγει, πρέπει πρὸ πάντων νὰ ἴδωμεν αὐτὰ καὶ ν' ἀ-
ναβῶμεν πρὸς αὐτὰ διὰ τοῦ καθαροῦ ἔρωτος, ἀνα-
βαίνοντος δεῖ θεάσασθαι, καταλιπόντας τὴν αἰ-
σθησιν κάτω περιμέμειν, διότι ἄλλως δὲν δυνάμεθα
νὰ κρίνωμεν περὶ αὐτῶν, καὶ καθὼς οἱ τυφλοὶ περὶ
τῶν δρατῶν, ὡσαύτως περὶ ἀρετῆς φέγγους δὲν δύ-
νυνται νὰ κρίνωσιν ὅσοι δὲν ἐφαντάσθησαν ὡς κα-
λὸν τὸ τῆς δικαιοσύνης καὶ σωφροσύνης πρόσω-
πον, καὶ οὔτε ἔσπερος οὔτε ἔως οὕτω καλοί. Ὅθεν
τὸ τῆς ψυχῆς κάλλος εἶναι τὸ ἅλлон, καὶ καθαρὸν
καὶ εἰλικρινές, ὅπερ μὲ αὐτὴν τὴν ἀρετὴν συνταυτί-
ζεται. Καὶ οὕτω γίνεται ἡ ψυχὴ καθαρθεῖσα εἶδος
καὶ λόγος καὶ πάντη ἀσώματος καὶ νοερά καὶ ὁ-
λὴ τοῦ θεοῦ, ὅθεν ἡ πηγὴ τοῦ καλοῦ, καὶ τὰ συγ-
γενῇ πάντα τοιαῦτα. Ὡς ἐκ τούτου τὸ καλὸν ταυ-
τίζεται μὲ αὐτὸ τὸ ἀγαθόν, ταυτὸν ἀγαθόν τε καὶ
καλόν. Καὶ τὸ καθαρὸν εἶδος τοῦτο τοῦ καλοῦ εἶ-
ναι τὸ ἐμψυχοῦν πάντα τὰ ἄλλα καλὰ, τὰ τε ἐν
ταῖς πράξεσι, τὰ τε ἐν τοῖς ἐπιτηδεύμασι, καὶ δὴ
καὶ τὰ σώματα, ὅσα οὕτω λέγεται, ψυχὴ ἢ δε ποι-
εῖ ἅτε γὰρ θεῖον οὐσα, καὶ οἷον μοῖρα τοῦ καλοῦ, ὧν
ἂν ὑφάηται καὶ κρατῇ, καλὰ ταῦτα, ὡς δυνατὸν
αὐτοῖς μεταλαβεῖν ποιεῖ. Καὶ εἰς τὸ θεῖον τοῦτο
κάλλος ἀνερχόμεθα, διὰ τοῦ ἔρωτος τοῦ καθαροῦ
καὶ θεοῦ ἀναβάνοντες πρὸς τὰ ἄνω καὶ ἐπιστρέ-
φοντες καὶ ἀποδυόμενοι ἃ καταβαίνοντες ἡμῖν
οἷον ἐπὶ ἅγια τῶν ἱερῶν τοῖς ἀνιοῦσι καθάρ-
σις τε καὶ ἱματίων ἀποθέσεις τὸ πρῖν, καὶ τὸ γυ-
μνοῖς ἀκίμαι, ἕως ἂν τις παρελθὼν ἐν τῇ ἀναβάσει

πᾶν ὅσον ἀλλότριον τοῦ θεοῦ, αὐτῷ μόνῳ αὐτὸ μόν-
ον ἴδοι, εἰλικρινές. ἀπλοῦν, καθαρὸν, ἀφ' οὗ πάν-
τα ἐξήρτηται, καὶ πρὸς αὐτὸ βλέπει, καὶ ἐστι, καὶ
ζῇ, καὶ νοεῖ, ζωῆς γὰρ αἴτιον καὶ τοῦ καὶ τοῦ εἶ-
ναι, καὶ οὕτω πάντα τὰ γήινα καὶ ἀνθρώπινα ἀπο-
στρεφόμεθα καὶ ἀηδιάζομεν, διότι πάντα ταῦτα εἰ-
σὶν εἰκόνες καὶ ἴχνη καὶ σκιαί. Φεύγωμεν δὴ γί-
λην ἐς πατρίδα, ἐπιφωνεῖ ὁ Πλωτῖνος... πατρίς
δὲ ἡμῖν ὅθεν περιήλθομεν καὶ πατὴρ ἐκεῖ. Ἡ δὲ
πρὸς τὸ οὐράνιον καὶ αἰθέριον κάλλος ἀνοδος γίνεται
βαθμῶδιν διὰ τῆς ἔξεως καὶ τῆς ἀσκήσεως καὶ διὰ
τῆς ἀπὸ τοῦ αἰσθητοῦ εἰς τὸ ἠθικὸν καὶ νοερὸν, καὶ
ἀπὸ τούτου εἰς τὸ θεῖον κάλλος ἀναβάσεως· ἐθιζέον
οὖν τὴν ψυχὴν αὐτὴν, πρῶτον μὲν τὰ ἔργα καλὰ
βλέπειν ἐπιτηδεύματα· εἴτα ἔργα καλὰ, οὐκ ὅσα
τέχναι ἐργάζονται, ἀλλ' ὅσα οἱ ἄνδρες οἱ λεγό-
μενοι ἀγαθοὶ· εἴτα ψυχὴν ἴδε τῶν τὰ ἔργα τὰ
καλὰ ἐργαζομένων· πῶς ἂν οὖν ἴδῃς ψυχὴν ἀγα-
θὴν οἷον τὸ κάλλος ἔχει; ἄραγε ἐπὶ σπαντὸν καὶ
ἴδε καὶ μὴπω σπαντὸν ἴδῃς καλόν, οἷα ποιητῆς ἀ-
γάλματος ὁ δεῖ καλὸν γενέσθαι, τὸ μὲν ἀφαιρεῖ,
τὸ δὲ ἀπέχεσε, τὸ δὲ λείπον, τὸ δὲ καθαρὸν ἐπαίη-
σεν, ἕως ἔδειξε καλὸν ἐπὶ τῷ ἀγάλματι πρόσω-
πον, οὕτω καὶ σὺ ἀφαίρει ὅσα περιττὰ καὶ ἀπεύ-
θυγε ὅσα σκολιὰ, ὅσα σκοτεινὰ καθαίρων, ἐργά-
ζου εἶναι λαμπρὰ, καὶ μὴ παύσῃ τεκταίνων τὸ
σὸν ἄγαλμα, ἕως ἂν ἐκλάμψῃς σου ἡ θεοειδὴς τῆς
ἀρετῆς ἀγλαΐα... καὶ οὕτω κεκαθαρμένος θέλεις
γίνῃ ἄλλως αὐτὸς φῶς ἀληθινόν μόνον, οὐ μεγέθει
μεμετρημένον, οὐδὲ σχήματι εἰς ἐλάττωσιν περι-
γραφὴν, οὐδὲ αὖ εἰς μέγεθος δι' ἀπειρίας αὐξη-
θὲν, ἀλλ' ἀμέτρητον πανταχοῦ, ὡς ἂν μεῖζον παν-
τὸς μέτρου καὶ παντὸς κρείσσον ποσοῦ. Τοῦτο εἶ-
ναι τὸ μέγα κάλλος τὸ ὁποῖον δὲν βλέπει ἡ ψυχὴ
μὴ καλὴ γενομένη, καὶ ὅστις θέλει ν' ἀπολαύσῃ
τῆς οὐρανίας ταύτης θεωρίας γενέσθω δὴ πρῶτον
θεοειδὴς πᾶς, καὶ καλὸς πᾶς, εἰ μέλλει θεάσασθαι
θεόν τε καὶ καλόν. Συγκεραλαιῶν δὲ ἐν ὀλίγοις
τὴν ὅλην θεωρίαν, προσθέτει ὁ Πλωτῖνος· ἥξει γὰρ
πρῶτα ἀναβαίνων ἐπὶ τὸν νοῦν, κάκει πάντα εἶ-
σεται καλὰ τὰ εἶδη, καὶ γήσει τὸ κάλλος τοῦτο
εἶναι τὰς ιδέας, πάντα γὰρ ταῦταις καλὰ, τοῖς
νοῦ γεννήμασι καὶ οὐσίᾳ, τὸ δὲ ἐπέκεινα τούτου,
τὴν τοῦ ἀγαθοῦ λέγομεν φύσιν προβεβλημένην
τὸ καλὸν πρὸ αὐτῆς ἔχουσαν· ὥστε ὁλοσχερεῖ μὲν
λόγῳ, τὸ πρῶτον καλόν· διαιρῶν δὲ τὰ νοητὰ, τὸ
μὲν νοητὸν καλὸν τὸν τῶν εἰδῶν γήσει τύπον, τὸ
δὲ ἀγαθὸν τὸ ἐπέκεινα καὶ πηγὴν καὶ ἀρχὴν τοῦ
καλοῦ, ἢ ἐν τῷ αὐτῷ τὸ ἀγαθὸν καὶ καλόν, πρῶ-
τον θήσεται, πλὴν ἐκεῖ, τὸ καλόν. Ἡ ἀναγωγὴ τοῦ
ὕλικου κάλλους εἰς τὸ νοητὸν ἢ εἰς τὰς ιδέας, καὶ
ἢ τούτων ἀναγωγὴ εἰς αὐτὸ τὸ ἀγαθόν, πηγὴν πρῶ-
τον

την καὶ τοῦ νοητοῦ καὶ τοῦ ἠθικοῦ καὶ τοῦ ὕ-
λου καλοῦ, ὃ ἐστὶν ἡ ἐκ τοῦ Θεοῦ ἀπόρροια τοῦ
καλοῦ καὶ ἡ εἰς τὸν Θεὸν διὰ τοῦ καλοῦ καὶ ἀγα-
θοῦ ἀνάγκη τοῦ ἀνθρώπου, τοιαύτη ἡ καθαρὰ καὶ
μεγαλοπρεπὴς τοῦ Πλωτίνου θεωρία, ἥτις εἶναι ὡς
παράτασις καὶ ἀντανάκλασις τῆς πλατωνικῆς, παν-
θειστικὴν περιβεβλημένη μορφήν, εἰ καὶ φωτιζομένη
ἤδη ἐκ τῶν πρώτων ἀκτίνων τοῦ ἀνατέλλοντος ἡ-
λίου τῆς χριστιανικῆς ἀληθείας.

§ 6.

Μετὰ τοὺς ἀρχαίους πρῶτον περὶ καλοῦ φιλοσο-
φήσαντα ἀπαντῶμεν τὸν περὶ τὰ μέσα τῆς Δ' ἀπὸ
Χριστοῦ ἑκατονταετηρίδος γεννηθέντα καὶ τὰ πλα-
τωνικὰ δόγματα πρὸς τὰς χριστιανικὰς ἀληθείας
θαυμασίως συμβεβιάσαντα ἱερὸν Λύγουστίνον. Καὶ
ἐν γένει μὲν περὶ καλοῦ συνέγραψε πραγματείαν ἀ-
πολεσθεῖσαν, ὡς αὐτὸς λέγει, ἰδίως δὲ περὶ μουσι-
κῆς σώζεται πόνημα αὐτοῦ ἄξιον λόγου, ἐξ οὗ καὶ
ἐκ τῶν πολλαχοῦ τῶν ἄλλων ἔργων αὐτοῦ διεσπαρ-
μένων ἰδεῶν δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν, ποία ἔπρεπε νὰ
ᾖναι ἡ καλολογικὴ αὐτοῦ διδασκαλία, διότι καὶ τὴν
διαλεκτικὴν μέθοδον τοῦ Πλάτωνος παρεδέχθη καὶ ἐ-
φήρμοσε, καὶ τὰς πλείστας τῶν θεωριῶν αὐτοῦ ἡ-
σπάσθη ὡς συναδούσας πρὸς τὸ χριστιανικὸν δόγμα,
οὗ ἐγένετο εἰς ἐκ τῶν πρώτων διερμηνέων, νέαν ἐγ-
καινίσας σχολὴν χριστιανικῆς φιλοσοφίας, ἥτις ἀπ'
αὐτοῦ ἀρχεται καὶ διὰ λαμπρᾶς διαδοχῆς ἐξαίσιων
πνευμάτων καὶ ψυχῶν ἐναρέτων διέρχεται ὅλον τὸν
μεσαιῶνα, καὶ παρατείνεται μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς
χρόνων. Τὸ καλὸν ἦτο, κατ' αὐτὸν, συνδυασμὸς τις
ἐνότητος καὶ ποικιλίας, ἁρμονία καὶ ἀναλογία καὶ
τάξις ἔχουσα τὴν πηγὴν αὐτῆς ἐν αὐτῇ τῇ θεῇ φύ-
σει, ἥτις τὰ πάντα διεκόσμησεν ἐν μέτρῳ καὶ ρυθ-
μῷ καὶ ἁρμονίᾳ, εἴτε ἐν τῇ ὕλικῇ κτίσει εἴτε ἐν
τῇ ἀνθρωπίνῳ ὄντι, ἐπ' ἀγαθῇ τῆς δημιουργίας, καὶ
οὕτως ὁ ἱερὸς Λύγουστίνος συνήρμοσεν, ὡς λέγει ὁ
κ. Λευέκιος, τὸ ἰδανικὸν τῆς ἑλληνικῆς διανοίας μετ'
τὸ ἰδανικὸν τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Προγενέστερος τοῦ ἱεροῦ Λύγουστίνου ὑπῆρξεν ὁ
Λουγγίνος, ὁ περὶ ὕψους συγγράψας, οὗ τὸ πόνημα
καὶ τὴν σήμερον τιμώμενον καὶ οὐχὶ εὐκαταφρονή-
τους παρατηρήσεις περὶ τινῶν στοιχείων τοῦ καλοῦ,
περιέχον, εἰς τὴν ρητορικὴν μᾶλλον ὑπάγεται ἢ τὴν
καλολογίαν.

Πλὴν τούτων οὐδὲν παρήγαγεν ἡ μεσαιωνικὴ
φιλοσοφία καθ' ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν περὶ καλοῦ θεω-
ρίαν. Καὶ ὅτε μεταξὺ τῆς 15' καὶ 12' ἑκατονταετη-
ρίδος ἡ φιλοσοφία ἀνεγεννήθη διὰ τοῦ Βάκωνος καὶ
Καρτεσίου, οὐδὲν ἐπίσης κατέλιπον οἱ μεγάλοι οὗ-
τοι διδάσκαλοι, δυνάμενον νὰ θεωρηθῇ ὡς φιλοσο-
φικὴ τοῦ καλοῦ ἐπιστήμη. Ἡ ποίησις κατὰ τὸν

πρῶτον οὐδὲν ἕτερον εἶναι ἢ προϊόν τῆς φαντασίας,
ἱστορίᾳ κατ' ἀρέσκειαν ἐκινουμένη πρὸς ἡδονὴν καὶ
τέρψιν τῆς ἀνθρωπότητος. Ἐκ δὲ τῆς σχολῆς τοῦ
Καρτεσίου προήλθον ὁ Κρουζῆς καὶ ὁ Ἰησουίτης
Ἀνδρέας, οἵτινες ἀμφοτέροι τὴν αὐτὴν τοῦ ἱεροῦ Λύ-
γουστίνου διδασκαλίαν ἡσπάσθησαν, τὸ καλὸν ἀνκ-
γαγόντες εἰς τὴν ἐνότητα, τὴν ποικιλίαν καὶ τὴν ἐκ
τούτων ἁρμονίαν. Ἀλλ' ὁ μὲν πρῶτος, συγκεχυμένως
ἔχων ἰδέας, εἶναι πολὺ κατώτερος τοῦ δευτέρου, ὃς
τις καὶ λεπτόν αἶσθημα τοῦ καλοῦ φαίνεται ἔχων
καὶ ἐπιστημονικώτερον νοῦν. Ἐάν δὲ ἐν Γαλλίᾳ ἀκο-
λουθήσωμεν τὴν ἀπὸ Καρτεσίου διαδοχὴν φθάνομεν
εἰς τὰς κατὰ τὸν 17' αἰῶνα φιλοσοφικὰς περὶ κα-
λοῦ θεωρίας τοῦ Διδερότου, τοῦ Μοντεσκίου καὶ τῶν
ἐγκυκλοπαιδιστῶν, καὶ εἰς τὰς φιλολογικὰς τοῦ Βοκ-
λῶ, τοῦ Βαττεῦ καὶ τοῦ Λαχάρπου. Ἐν πᾶσι δὲ ἐ-
πικρατεῖ ἡ ἰδέα ὅτι ἡ τέχνη εἶναι μίμησις τῆς ὡ-
ραίας φύσεως, καὶ ὅτι τὸ καλὸν ἀνάγεται ἐπὶ τέ-
λους εἰς τὸ εὐάρεστον. Καὶ τῶντι τῇ ὕγιᾳ περὶ κα-
λοῦ θεωρία δὲν ἠδύνατο νὰ προέλθῃ ἐκ τῆς σχολῆς
τῶν αἰσθησιολόγων καὶ ἐκ τῆς πενιχρᾶς φιλοσοφίας
ἐκείνης τῆς ἐποχῆς, διότι τὸ καλὸν ἔχει ἀρχὴν αὐ-
λον, εἶναι ἀπαύγασμα τοῦ πνεύματος, ὕλικόν ἐκτύ-
πωμα εἰλικρινοῦς ἐννοίας, ἔχει νόμους καὶ χαρακτή-
ρας καθολικοὺς καὶ ἀναγκάσιους, τοὺς ὁποίους οὐδέ-
ποτε παρέχουσι τὰ μερικὰ καὶ ἐνδεχόμενα προϊόντα
τῆς αἰσθήσεως. Ὅθεν ἵνα ἀναφανῇ νέα περὶ καλοῦ
διδασκαλία ἄξια τοῦ ὑποκειμένου, καὶ τὴν πηγὴν
καὶ τοὺς νόμους αὐτοῦ ἀποκαλύπτουσα, ἔπρεπε ν'
ἀναδράμῃ ἡ φιλοσοφία εἰς τὰ καθαρὰ νάματα τῆς
πλατωνικῆς διδασκαλίας· καὶ τοῦτο ἐγένετο ἐν
Γαλλίᾳ διὰ τοῦ Δεδιράν, τοῦ Ροϋεκαλλάρδου καὶ τοῦ
Λαρομιγιέρου, οἵτινες προητοίμασαν τὴν σωτήριον
ἀνέγερσιν τῆς πνευματικῆς φιλοσοφίας, ἥς ἀρχηγέ-
της ἐγένετο περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρόντος αἰῶνος ὁ
περικλεῆς Κουσίνος, ὁ ἐμπνεύσας καὶ διευθύνας ὁλό-
κληρον σχολὴν, ἀνεγείρασεν μετὰ τῶν ἄλλων καὶ
τὸν οὐσιωδέστατον τοῦτον κλάδον τῶν φιλοσοφικῶν
μαθησεων. Αὐτὸς ὁ Κουσίνος, ὁ Ἰουφροᾶς, ὁ Λαμεν-
ναίος καὶ πρὸ πάντων ὁ κ. Α. Λευέκιος, ὁ ἐκ τῆς ἐν-
ταῦθα Γαλλικῆς σχολῆς ἐξεληθὼν καὶ τὸ ἀξιολογώ-
τερον καλολογικὸν πόνημα ἐκδούς, ὅπερ καὶ δικαίως
ὑπὸ τριῶν Ἀκαδημιῶν ἐβραβεύθη, οὗτοι εἶναι μετ'
ἄλλων ὑποδεεστέρων οἱ ἀνακαινίσαντες ἐν Γαλλίᾳ
τὰς καλολογικὰς μελέτας. Ἐκ ταύτης δὲ τῆς σω-
τηρίου ἐν τῇ χώρᾳ τῶν θεωριῶν μεταβολῆς νέα τέ-
χνη προήχθη, νέα ποίησις, νέα φιλολογία, αἵτινες
ὑπὸ τῆς πνοῆς τοῦ πνεύματος ζωογονοῦνται, καὶ
λαμπρὰν ἤδη συγκροτοῦσιν ἐποχὴν ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς
ἱστορίᾳ. Τί δὲ πρεσβεύουσιν οἱ διάσημοι οὗτοι κα-
λολόγοι περὶ τῆς θεμελιώδους ἐννοίας, ἥς τὴν ἱστο-
ρικὴν γένεσιν ἀνεκρίττομεν, θέλομεν ἐκθέσει ὅταν δια-

λάβωμεν περὶ τῶν διαφόρων τοῦ καλοῦ ὁρισμῶν ἐν τῷ δευτέρῳ κεφαλαίῳ τῆς παρούσης πραγματείας. Παρατηρητέον δὲ ἐν τοσούτῳ ὅτι καὶ ἐν Ἰταλίᾳ, ἐνθα οὐχ ἦντον καὶ ἡ ποίησις καὶ ἡ τέχνη περιφανῶς ἤκμασαν ἀπὸ τῆς ΙΓ' μέχρι τῆς παρούσης ἑκατονταετηρίδος, αἱ περὶ καλοῦ φιλοσοφικαὶ μελέται δὲν ἀπέδωκαν καρποὺς ὁπωσοῦν ἀξίους λόγου εἰμὴ μετὰ τὴν ἐμφάνισιν πνευματικῆς καὶ χριστιανικῆς φιλοσοφίας διὰ τοῦ Ροσμίνι καὶ τοῦ Γιοβέρτη, οὐ τὸ ἐμβριθὲς καὶ σοφὸν περὶ καλοῦ πόνημα κατὰ τὴν βᾶσιν αὐτοῦ θέλομεν ἐπίσης ἐξετάσει.

Πρῶτος ἐν Ἀγγλίᾳ περὶ τὰς ἀρχάς τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἐπελήφθη τοῦ καλλολογικοῦ προβλήματος ὁ καὶ ἰδρυτὴς τῆς Σκωτικῆς σχολῆς Ἰτζε-σων, καὶ διασχυρίσθη ὅτι ὑπάρχει ἐν ἡμῖν ἰδιαιτέραι αἰσθησις δι' ἧς ἀμέσως ἀντιλαμβάνομεθα τοῦ καλοῦ καὶ τὸ ἀναγνωρίζομεν καὶ διακρίνομεν, ὡς χαρακτηρῆται δὲ αὐτοῦ ἐθίκεν ὅτι ἡ ἐξ αὐτοῦ ἡδονὴ εἶναι ἄμεσος, ἀφιλοκερδὴς καὶ καθολικὴ, καὶ οὐσίαν παντὸς καλοῦ εὑρε τὴν ἐν τῇ ποικιλίᾳ ἐνότητά. Ἰλικωτέρων τρόπον τινὰ θεωρίαν ἐπενόησεν ὁ Βύρκιος, τὸ μὲν καλὸν ἀναγαγὼν εἰς τὴν ἡδονὴν, τὸ δὲ ὑψηλὸν εἰς τὴν φρίκην καὶ τὸν τρόμον. Ἀλλ' ὁ ἀκριβέστερον καὶ βαθύτερον τῶν ἄλλων τῆς αὐτῆς σχολῆς ἐρευνήσας τὰ καλλολογικὰ ζητήματα εἶναι ἀναντιρρήτως ὁ καὶ ἐνδοξότερος, ὁ Θ. Ραϊδης, οὐ τὰς καλλολογικὰς καὶ τὰς ἄλλας θεωρίας πρὸ πολλοῦ ἤδη ἀνεπτύττομεν ἐν τῷ περὶ πρώτων ἰδεῶν καὶ ἀρχῶν Δοκιμίῳ (Κερκύρα 1851, σελ. 123—126.)

Ἐν δὲ Γερμανίᾳ ἐνθα αἱ φιλοσοφικαὶ μελέται καὶ βαθύτερον εἰσέδυσαν εἰς τὰ μυστήρια τοῦ νοῦς καὶ πῆς καρδίας καὶ τολμηρότερον ἐπελήφθησαν τῶν ὑψηλοτέρων προβλημάτων καὶ μεγίστας λαβοῦσαι διαστάσεις καὶ πλουσιωτάτας ἀνεπτύξεις, πάντα ἀνεκίνησαν τὰ ζητήματα, ἐξ ὧν αὐτὴ συνίσταται ἡ οὐσία τῆς τιμιωτάτης τῶν ἀνθρωπίνων μαθήσεων. Πρῶτος ἐκ τῆς σχολῆς τοῦ Λειψνιτίου φέρεται ὁ καὶ τὴν ἐπιστήμην τοῦ καλοῦ αἰσθητικὴν λίαν ἀκύρως ὀνομάσας, καὶ ἐπὶ τῆς αἰσθήσεως πρὸ πάντων στηρίζας τὴν θεωρίαν αὐτοῦ Βρουμγάρτενος. Τὸ καλὸν ὑφίσταται κατ' αὐτὸν εἰς τινὰ τριπλὴν συμφωνίαν μεταξὺ τῶν νοημάτων, ἢ μεταξὺ τούτων καὶ τῶν ἀντικειμένων αὐτῶν, ἢ μεταξὺ τῶν νοημάτων καὶ τῶν ἐξωτερικῶν αὐτῶν σημείων, καὶ ἐν τῇ συμφωνίᾳ ταύτῃ κεῖται ἡ τῆς αἰσθητικῆς γνώσεως ἐντέλεια, ἐν ἣ τὸ καλόν. Ἀλλ' ἡ θεωρία αὕτη ὑλοποιήσας, ὡς οὐδεμίᾳ ἄλλῃ, τὸ εὐγενέστερον τοῦ πνεύματος προϊόν, καὶ τὴν ἰδέαν τοῦ καλοῦ ὡς ἐσωτερικὴν τινὰ τάξιν τοῦ πνεύματος ὑπεμφαίνουσας, εὐκόλως ἀνάγεται εἰς ἄλλας ὁμοειδεῖς, καθ' ἃς τὸ καλὸν οὐδὲν ἕτερον εἶναι οὐσιωδῶς ἢ τὸ εὐάρεστον τῇ αἰσθηθείσῃ. Καὶ ἑτέρους καλλολόγους περήγαγεν ἡ το-

σούτῳ γόνιμος γερμανικὴ φιλοσοφία, ἐν οἷς διέπρεψεν ὁ Μένδελσων, ὁ Σόλζερς, ὁ Ἑδεράρδος καὶ ὁ Βουτερβέκκιος, ὑφ' ὧν τὸ καλὸν ἢ εἰς τὴν ἐν τῇ ποικιλίᾳ ἐνότητα, ἢ εἰς τὸ ἡδὺ καὶ εὐάρεστον, ἢ εἰς τὴν ἰδανίκευσιν τῆς φύσεως καὶ τὴν ἠθικὴν τελειότητα ἐπίσης ἀνάγεται, μέχρις οὐ διὰ τῶν θαυμασίων ἔργων τοῦ Οὐίγγελμάνου, τοῦ Λεσσίγγου καὶ τοῦ Κλοπστοκίρου νέαι καὶ ἐνδοξοὶ γραμματολογικαὶ ἐποχὴ ἀνέτειλεν ἐν Γερμανίᾳ καὶ νέαι φιλοσοφίαι ἐνιδρύθη διὰ τῆς ἐπικραστάσεως, ἣν καθ' ὅλας τὰς φιλοσοφικὰς ἐπιστήμας ἐπέφερε περὶ τὰ τέλη τῆς ἑκατονταετηρίδος ὁ περικλεὲς Κάντιος.

Καὶ τοῦ φιλοσόφου τούτου ἡ περὶ καλοῦ θεωρία εἶναι συνεπὴς πρὸς τὸ γενικὸν πνεῦμα τῆς ψυχολογικῆς καὶ μεταφυσικῆς αὐτοῦ διδασκαλίας, ἐχούσης πρὸ πάντων ὑποκειμενικὸν χαρακτήρα. Παρὰ πέμποντες εἰς τὴν ἐν τῷ ἡμετέρῳ δοκιμίῳ ἐκθεσιν καὶ ἀνάλυσιν τῆς διδασκαλίας ταύτης (σελ. 71—110) περιοριζόμεθα ἐνταῦθα νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι καὶ ἡ περὶ καλοῦ κρίσις, οὐχὶ ἐκ τῆς γνώσεως ἀλλ' ἐκ τῆς αἰσθήσεως πρὸ πάντων ἐξαρτωμένη, εἶναι, κατὰ Κάντιον, ὑποκειμενικὴ. Ἀριστα δὲ διαστέλλει τὸ καλὸν ἀπὸ τοῦ ὠφελίμου, τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ τελείου, ἀναγνωρίζων ὅτι ἡ περὶ καλοῦ κρίσις εἶναι ἀφιλοκερδὴς, ἀπλῶς θεωρητικὴ, καθαρὰ καὶ ἀνεξάρτητος πάσης ἰδέας ὠφελείας ἢ ἀγαθότητος, εἰς οὐδὲν ἀντικειμενικὸν τέλος ἢ σκοπὸν ἀποβλέπουσα, καθολικὴ δηλ. εἰς πάντας ἐξ ἴσου ἐπιβαλλομένη, καὶ κατ' ἀνάγκην, καθὼς προκύπτουσα ἐκ τινων ὅρων ἀπαραιτήτων καὶ εἰς πάντας κοινῶν. Παρομοίως ὡς πρὸς τὸ ὑψηλόν, ὅπερ διαστέλλει εἰς μαθηματικὸν καὶ δυναμικόν, ἀναλύει τὰ ἐπὶ τοῦ πνεύματος ἀποτελέσματα αὐτοῦ, δι' ὧν ἀνυψούμεθα ἐνταυτῷ καὶ ταρκτητόμεθα ἀποδίδοντες τὸν χαρακτηρὰ τοῦτον εἰς τινὰ ἀνωτέραν δύναμιν καὶ ἀρχήν, ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα ὁ ὑποκειμενισμὸς δὲν ἐκλείπει, καὶ τοῦτο εἶναι καὶ τῶν καλλολογικῶν καὶ τῶν ἄλλων θεωριῶν αὐτοῦ τὸ κυριώτερον ἔλλειμμα. Ἐτι ὑποκειμενικώτερον ὑπῆρξε τὸ σύστημα τοῦ Φίχτου, τοῦ κατ' ἐξοχὴν ἰδανιστοῦ, ὅστις πάντα ἐθεώρει ὡς ἀπόρροιαν τοῦ ἐγῶ, ὅπερ θέτει ἐκυτὸ, καὶ πρὸς ἐκυτὸ ἀντιθέτει τὸ οὐκ ἐγῶ, καὶ ἐν ἀμφοτέροις βλέπει τὴν ἰδανικὴν καὶ ἀπόλυτον ταυτότητα, πρῶτος ἐπινοήσας τὴν μέθοδον, ἣν ἔπειτα εἰς τὸν πανθεισμὸν ἐφῆρμοσεν ὁ Ἑγελος. Ὁ Φίχτης ὑποτάσσει τὸ καλὸν εἰς τὸ ἀγαθόν, καὶ τὰς τέχνας θεωρεῖ ὡς προπαρασκευαστικὰ μέσα τῆς ἠθικῆς τελειότητος. Ἐκ δὲ τοῦ ὑποκειμενικοῦ τούτου ἰδανισμοῦ προήλθαν καὶ τινες καλλολογικαὶ θεωρίαι τοῦ Ρίχτερου καὶ Σολγέρου διὰ τινος σαρκαστικῆς εἰρωνείας τὸ καλὸν χαρακτηρίζουσιν. Ἀλλ' ὁ ὑποκειμενικὸς οὗτος ἰδανισμὸς δὲν εἰδύνετο νὰ ᾔνοι ἡ ὀριστικὴ κατὰστασις τῆς φιλο-

σοφίας, καὶ μάλιστα καθ' ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν καλο-
λογίαν, ἐν μέσῳ τῆς μεγάλης φιλολογικῆς ἀναπτύ-
ξεως, ἥτις ἀνεφάνη τότε ἐν Γερμανίᾳ, ἰδίως διὰ τῶν
ἔργων τῶν δύο Σχελλίγγων.

Πρῶτος ἀντενήργησε κατὰ τοῦ ὑποκειμενισμοῦ,
καὶ εἰς αὐτὸν ἰδανικόν τινα πανθεισμόν ἀντικατέ-
στησεν ὁ Σχελλίγγος, δῆσχυρισθεὶς ὅτι ἡ ἀληθής
καὶ πλήρης ἐπιστήμη οὔτε ἐκ μόνου τοῦ ὑποκειμέ-
νου, οὔτε ἐκ μόνου τοῦ ἀντικειμένου δύναται νὰ
προέλθῃ, ἀλλ' ἐκ τῆς ἀπολύτου ταυτότητος ἀμφο-
τέρων ἐν τινι ἀνωτέρᾳ ἐννοίᾳ συνηνωμένων. Ἡ
ἀρχὴ τοῦ παντός δὲν εἶναι, κατὰ τὸν Σχελλίγγον,
οὔτε τὸ ἐγὼ οὔτε τὸ οὐκ ἐγὼ, ἀλλὰ τὸ ἀπόλυτον,
καὶ πᾶσα ἀληθὴς φιλοσοφία πρέπει νὰ ᾔῃ ἡ ἐπι-
στήμη τοῦ ἀπολύτου, ὅπερ οὔτε ὑποκείμενον εἶναι,
οὔτε ἀντικείμενον, οὔτε πνεῦμα, οὔτε ὕλη, οὔτε
πεπερασμένον, οὔτε ἄπειρον, οὔτε ἰδανικόν, οὔτε
πραγματικόν, οὔτε ἐλεύθερον, οὔτε ἀναγκάσιον, ἀλλ'
ἡ καθολικὴ ἀρχή, ἡ τελεία ἐνότης, τὸ ὅλως ἄνευ
διαφορῶν, ἐν ᾧ ἁρμονικῶς συνενοῦνται ἡ ἰδέα καὶ
τὸ ὂν καὶ πάντα τὰ πρὸς ἀλλήλας διάφορα καὶ
ἐναντία, ἡ ἀπόλυτος ταυτότης, αὐτὸς ὁ Θεός. Αἱ
δυνάμεις, ὅσαι ἐν τῷ βᾶθει τοῦ ἀπολύτου εὐρίσκον-
ται ἐν πλήρει ἁρμονίᾳ πρὸς ἀλλήλας, λαμβάνουσι
διὰ τῆς ἀναπτύξεως αὐτοῦ διπλὴν καὶ ἐναντίαν
διεύθυνσιν. Ἐκ δὲ τῆς διπλῆς ταύτης ἀναπτύξεως
τοῦ ἀπολύτου προκύπτει καὶ ἡ διαίρεσις τῆς φιλο-
σοφίας εἰς δύο μέρη ἀντικείμενα μὲν καὶ παράλληλα,
εὐμφωνα δὲ ἐνταυτῷ καὶ συνδυαζόμενα ἐν τινι ἀνω-
τέρᾳ ἐνότητι, καὶ παράγεται ἅφ' ἐνὸς μὲν ἡ φιλο-
σοφία τῆς φύσεως, ἥτοι ἡ ἐπιστήμη τοῦ πραγμα-
τικοῦ, ἅφ' ἑτέρου δὲ ἡ ὑπερβατικὴ φιλοσοφία του-
τέστιν ἡ ἐπιστήμη τοῦ ἰδανικοῦ, καὶ ἀμφοτέρων
σύνδεσμος καὶ πηγὴ κοινὴ καὶ τέρμα εἰς ᾧ κατα-
λήγουσιν, εἶναι ἡ ἀνωτάτη θεωρία τοῦ ἀπολύτου,
ἡ μόνη ἀξίη νὰ ὀνομάζεται κυρίως φιλοσοφία. Ἐν-
τεῦθεν ὁ τριαδικὸς τύπος τοῦ Σχελλίγγου, ἡ ἀπό-
λυτος δηλ. ταυτότης καὶ οἱ δύο τρόποι τῆς ἀνα-
πτύξεως αὐτῆς, ἀποτελοῦντες ὡς νόμος ἀνώτατος
πάσης ἀναπτύξεως πᾶν τὸ ὑπάρχον καὶ τὸ μόνον
ὑπάρχον. Ἐκάτερος δὲ τῶν δύο τρόπων, τουτέστι τὸ
πραγματικὸν καὶ τὸ ἰδανικόν, ὑποδιαιρεῖται εἰς ἄλλα
τρία στοιχεῖα· καὶ τὸ μὲν πραγματικὸν ἀναπτύσσε-
ται διὰ τῆς βερότητος, τοῦ φωτός καὶ τοῦ ὁργανι-
σμοῦ, πρὸς ᾧ ἀντιστοιχοῦσιν ἡ ὕλη, ἡ κίνησις καὶ
ἡ ζωὴ, τὸ δὲ ἰδανικόν, διὰ τοῦ ἀληθοῦς, τοῦ ἀγα-
θοῦ καὶ τοῦ καλοῦ, πρὸς ᾧ ἀντιστοιχοῦσιν ἡ ἐπι-
στήμη, ἡ θρησκεία καὶ ἡ καλλιτεχνία. Ἐκ τούτου ἡ
ὑψηλὴ θέσις ἣν ἀποδίδει ὁ Σχελλίγγος εἰς τὴν καλ-
λιτεχνίαν, ὡς ἀνώτατον ὅρον πάσης ἀνθρωπίνης
ἀναπτύξεως, διότι ἐνῷ ἐν μὲν τῷ κόσμῳ τῆς φύσεως
ὑπάρχει τὸ πραγματικόν, εἰς ἄκαμπτον ὑποκείμε-

νον εἰμαρμένον, ἐν δὲ τῷ ἠθικῷ κόσμῳ τὸ ἰδανι-
κόν, ὅπερ εἶναι φύσει πνευματικόν καὶ ἐλεύθερον,
διὰ τῆς καλλιτεχνίας, ἥτις εἶναι θυγάτηρ τῆς ἐμ-
πνεύσεως, τὰ δύο ταῦτα στοιχεῖα συμφωνοῦσι καὶ
συνδυάζονται, καὶ τὸ θεῦμα τοῦτο εἶναι τὸ ἔργον
τῆς μεγαλοψυχίας. Ὅθεν τὸ καλὸν εἶναι ἡ συμφωνία
τοῦ ἀπείρου καὶ πεπερασμένου, τοῦ ἰδανικοῦ καὶ τοῦ
πραγματικοῦ, τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ὕλης, αὐτὴ
ἡ θεία δύναμις, ἥτις ἀναπτύσσεται διὰ τῶν ὄντων
τῆς φύσεως καὶ λαμπρότερα καταφαίνεται ἐν τοῖς
ἔργοις τῆς τέχνης, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἡ καλλιτεχνία
εἶναι τὸ ὄργανον τῆς θρησκείας, ἡ ὑψηλότερα ἐκ-
φρασις τοῦ πνεύματος, καὶ ἡ ποίησις εἶναι ἀνωτέρα
καὶ αὐτῆς τῆς φιλοσοφίας, ἥτις εἰς αὐτὴν θέλει ἐπὶ
τέλους ἐπανέλθει. Τοιοῦτον τὸ σύστημα τοῦ Σχελ-
λίγγου, ὅστις θυμασσίως συνήκονε τὸ καλλιτεχνικόν
αἶσθημα μὲ τὴν πολυμαθειαν καὶ τὴν φιλοσοφικὴν
μεγαλόνοιαν.

Ἐάν δὲ ὁ Σχελλίγγος εἶναι ὁ καθ' ἡμᾶς ποιητὴς
τοῦ πανθεισμοῦ, ἀληθὴς αὐτοῦ φιλόσοφος εἶναι ὁ
Ἑγέλος, καθὼς διώρθωσε καὶ συνεπλήρωσε καὶ
τακτικώτερον δι' αὐστηρᾶς διαλεκτικῆς ἀνέπτυξε
τὸ σύστημα τοῦτο, ὅπερ ἐν τῇ ἀνατολῇ γεννηθὲν
καὶ διὰ τῆς Ἑλεατικῆς σχολῆς ἐν Ἑλλάδι ἐμφανι-
σθὲν, ἀνεφάνη ἔπειτα καὶ ἐν τῇ Ἀλεξανδρινῇ καὶ
ἐν τῇ μεσαιωνικῇ φιλοσοφίᾳ, καὶ ὑπὸ μὲν τοῦ Σπι-
νόζα κατὰ τὴν 17^{ην} ἑκατονταετηρίδα εἰς τὴν γεω-
μετρικὴν μέθοδον ὑπεβλήθη, διὰ δὲ τῶν Γερμανῶν
ἐφθασεν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τούτων εἰς τὴν πλήρη
αὐτοῦ ἀνάπτυξιν καὶ τὰς ἐσχάτας αὐτοῦ συνεπειάς.
Ὁ λόγος, ὁ ἀπόλυτος καὶ καθαρὸς λόγος, ἡ ἡ ἰδέα
εἶναι ἡ βᾶσις τοῦ συστήματος τοῦ Ἑγέλου. Ἀλλ'
ἡ ἰδέα δὲν εἶναι πλήρης καὶ ἐντελής εἰμὴ ὅτε πραγ-
ματοποιεῖται.

Ἡ πραγματικότης ἐνυπάρχει δυνάμει ἐν τῇ ἰδέᾳ
καὶ μετ' αὐτῆς συνενοῦται, ὡς τε ἡ πραγματικό-
της καὶ ἡ ἰδέα δὲν εἶναι δύο στοιχεῖα ἀντίθετα,
ἀτινα συνδυάζονται, ἀλλ' ἐν καὶ τὸ αὐτὸ στοιχεῖον,
καθ' ὅσον ἡ πραγματικότης εἶναι ἡ ἰδέα τῆς ἰδέας
ἀνάπτυξις· ἄρα ἡ ἰδέα καὶ τὸ ὂν δὲν διαφέρουσι παν-
τελῶς, καὶ ἐπειδὴ ἡ τῆς ἰδέας ἐπιστήμη, ἣν μετα-
φυσικὴν ἢ πρώτην φιλοσοφίαν ὀνομάζουσιν ἄλλοι,
καλεῖται λογικὴ ὑπὸ τοῦ Ἑγέλου, ἔπεται ὅτι κατ'
αὐτὸν ἡ λογικὴ καὶ ἡ ὄντολογία συνενοῦνται εἰς
μίαν καὶ τὴν αὐτὴν θεωρίαν. Ἡ ἀρχικὴ καὶ καθαρὰ
καὶ γενικὴ ἰδέα πραγματοποιοῦσα ἑαυτὴν μερικεύε-
ται. Ἀλλὰ τὸ μερικὸν μετέχει τοῦ γενικοῦ καὶ συν-
ενοῦται μετ' αὐτοῦ, διότι, ὡς εἴπομεν, ἡ πραγμα-
τικότης δὲν εἶναι εἰμὴ ἀνάπτυξις τῆς ἰδέας. Ἡ ἰδέα
λοιπὸν, ἥτις κατ' ἀρχὰς ἀπώλεσε μερικευομένη τὴν
ἰδίαν γενικότητα, δι' αὐτῆς τῆς μερικεύσεως ἐπανέρ-
χεται πάλιν εἰς ἑαυτὴν, ἔχει συναίσθησιν ἑαυτῆς,

καὶ τότε ἀποτελεῖται ἡ πλήρης ἀτομικότης καὶ ἡ τριαδικὴ ἐνότης, ἥτις εἶναι ἡ βᾶσις πάσης ὑπάρξεως καὶ πάσης ἐπιστήμης. Ὁ τριαδικὸς τύπος εἶναι ὁ χαρκτηρὶς τῆς τελειότητος καὶ ἐνταυτῷ ἡ κλεις πάσης θεωρίας· ἐνταῦθεν τρία εἶναι τὰ μέρη τῆς φιλοσοφίας, ἡ λογικὴ, ἡ φιλοσοφία τῆς φύσεως καὶ ἡ φιλοσοφία τοῦ πνεύματος, καὶ ἕκαστον τούτων ὑποδιαίρεται εἰς ἄλλα τρία, καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς.

Αὕτη, κατὰ τὸν Ἐγελον, ἡ θεία τριάς, καθ' ἣν ἐν μὲν τῇ σφαίρᾳ τῆς λογικῆς ὁ Θεὸς εἶναι ἡ ἀπόλυτος δυνατότης καὶ ὁ ἀπόλυτος τύπος, τὸ ὄν τὸ πρὸ πάσης δημιουργίας καὶ δι' αὐτὸ τοῦτο περιέχον δυνάμει τὰ πάντα, ὁ Θεὸς ὁ πατήρ· ἐν δὲ τῇ σφαίρᾳ τῆς φύσεως εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς ἐξωτερικῆς καὶ ὁρατῆς πραγματικότητος, ἡ ἀρχὴ τοῦ χρόνου, τοῦ τόπου, τῆς κινήσεως, τοῦ φωτός κλπ. Θεὸς ὁ υἱός· καὶ ἐν τῇ χώρᾳ τοῦ πνεύματος ἀναγνωρίζει ἑαυτὸν ὡς ἀπόλυτον ἀρχὴν τῆς αἰδίου δυνατότητος καὶ τῆς ὁρατῆς πραγματικότητος, ὅς ἀμφοτέρως ἐναγκαλίζεται ἐν τῇ ἀγάπῃ καὶ νοήσει αὐτοῦ, καὶ ὣν τὴν συγχώνευσιν ἐνεργεῖ οὕτω καὶ τὴν ἐνότητά. Ὁ Θεὸς εἶναι ἄρα ἀπλὸς καὶ πολλαπλὸς, εἰς ἐνταυτῷ καὶ τριαδικός. Ἡ διαίρεσις αὐτοῦ εἶναι ἡ οὐσιώδης διαίρεσις τῆς ιδέας ἢ τῆς ιδέας του, καὶ ἡ ἐνότης αὐτοῦ εἶναι ἡ ἐπανέλευσις τῆς ιδέας εἰς τὴν ἰδίαν ἐνότητά. Καὶ οὕτως ἔχομεν τρεῖς ιδέας, τρεῖς οὐσίας, ἢ τρεῖς ὑπάρξεις ιδεώδεις καὶ νοητάς, ὧν ἡ δευτέρα ἐκπορεύεται ἐκ τῆς πρώτης, καὶ ἡ τρίτη ἐκ τῆς πρώτης καὶ τῆς δευτέρας, τρεῖς συναϊδίους καὶ ὁμοουσίους ὑπάρξεις, διακεκριμένως ἐνταυτῷ καὶ ταυτοουσίους, προκαλούσας καὶ συμπληρούσας ἀλλήλας, καὶ ἐν τῇ ἀδιαλύτῳ ἐνότητι αὐτῶν εὐρισκούσας τὸ πλήρωμα τοῦ εἶναι αὐτῶν καὶ τῆς αἰωνίου αὐτῶν εὐδαιμονίας. Τοιαύτη εἶναι ἡ ἀπόλυτος πραγματικότης, ἡ ἀπόλυτος διαλεκτικὴ καθ' ἣν τελεῖται ὁ θεῖος βίος. Ὁ Θεὸς δὲν εἶναι ἀπλὴ ἐνότης, ἀφηρημένη καὶ κενὴ ταυτότης, ὡς συλλαμβάνει αὐτὸν ἡ τοῦ ὀρθολογισμοῦ καὶ τοῦ πνεύματος φιλοσοφία, ἀλλὰ συγκεκριμένη ἐνότης, περιέχουσα τὴν πολλαπλότητα καὶ τὴν διαφοράν, ἡ τῆς ταυτότητος καὶ ἑτερότητος ταυτότης. Ὡς ἐκ τούτου ἡ διαλεκτικὴ τοῦ Ἐγγέλου εἶναι ἐξ ἀνάγκης ἡ τῶν ἐναντίων ταυτότης, διότι ἐὰν ἕκαστον τῶν ὄντων εἶναι μία ιδέα, ἐὰν αἱ ιδέαι σχετίζονται πρὸς ἀλλήλας καὶ γεννῶνται ἐξ ἀλλήλων, ὡς τὰ ὄντα, καὶ ἐὰν ἡ γνῶσις τῶν ὄντων εἶναι ἡ γνῶσις τῶν ιδεῶν καὶ τῶν σχέσεων αὐτῶν, ἔπεται ὅτι πᾶσα ιδέα, καθὼς ιδέα, εἶναι μία καὶ ἡ αὐτὴ, ἀλλὰ καθὼς ιδέα τοῦ δεῖνα ἢ δεῖνα ὄντος, καὶ οὐχὶ τοῦ δεῖνα ἄλλου, εἶναι διάφορος ἑαυτῆς καὶ ἐναντία πρὸς ἑαυτήν, ἀλλ' ἐν αὐτῇ τῇ διαφορᾷ τηρεῖ τὴν ἰδίαν ἐνότητά καὶ δι' ἑαυτῆς μάλιστα εἰς ἑαυτὴν ἐπανέρχεται. Ὡστε ἡ διαλεκτικὴ πρόθεσις, ἡ

διαλεκτικὴ μέθοδος εἶναι ἐξ ἀνάγκης θέσις, ἀντίθεσις καὶ σύνθεσις, ἥτοι θέσις, ἄρνησις καὶ ἄρνησις τῆς ἀρνήσεως. Ἡ δὲ σύνθεσις γίνεται καὶ αὕτη θέσις, ἀλλ' ἀνωτέρα καὶ πληροστέρα τῆς πρώτης, καὶ πάλιν ἀντίθεσις καὶ σύνθεσις καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς θεμελιώδης τριλογία, ἣν ὁ Ἐγελος παρέλαβε παρὰ τοῦ Φίχτου καὶ ἐθεώρησεν ὡς τὴν μόνην μέθοδον τῆς ἀπολύτου ἐπιστήμης πρὸς ἀνακάλυψιν τῆς ἀπολύτου ἀληθείας. Τί εἶναι ἐν τούτῳ, κατὰ τὸν Ἐγελον, ἡ λογικὴ, ἡ φιλοσοφία τῆς φύσεως καὶ ἡ φιλοσοφία τοῦ πνεύματος;

Ἡ μὲν λογικὴ, ἥτις εἶναι ἡ ἐπιστήμη τῶν καθαρῶν συλλήψεων τοῦ λόγου, τῶν νόμων τῆς νοήσεως, καθ' οὓς προβαίνει ὁ κόσμος, ἡ θεωρία τῆς νοήσεως ἀντικειμενικῶς μὲν ἐνυπαρχούσης ἐν τῷ κόσμῳ ὡς ἐσωτερικῆς αὐτοῦ δυνάμεως, ὑποκειμενικῶς δὲ συνιστώσης τὸ μέτρον καὶ τὸν κανόνα τῆς ἀνθρωπίνης γνώσεως, στηρίζεται εἰς τὸν ἀνωτέρω τριαδικὸν τύπον, καὶ περιέχει τὴν τριπλῆν διδασκαλίαν, τοῦ ὄντος τῆς οὐσίας καὶ τῆς ἐννοίας. α) Ἡ περὶ τοῦ ὄντος διδασκαλία περιέχει τρεῖς κατηγορίας, τὸ ποιὸν, τὸ ποσὸν καὶ τὸ μέτρον. Καὶ κατὰ μὲν τὴν κατηγορίαν τοῦ ποιοῦ, τὸ ὄν θεωρεῖται κατὰ πρῶτον ἁπλῶς ἀφηρημένον καὶ ἄοριστον, μὴ δυνάμενον καθὼς τοιοῦτον νὰ ὑπάρχῃ, καὶ πρὸς τοῦτο ἀπαιτοῦν τὸ ἐναντίον αὐτοῦ, δηλ. τὸ συγκεκριμένον ὄν, καὶ ἀμφοτέρων ἡ σύνθεσις παράγει τὸ διακεκριμένον καὶ ἀτομικὸν ὄν, ὑπερ ἀντικείμενον πρὸς τὰ ἄλλα παράγει τὴν ἐνότητά, τὴν πολλότητα καὶ τὴν ἐν τῇ πολλότητι ἐνότητά. Οὕτω παρίσταται ἡ δευτέρᾳ κατηγορίᾳ τοῦ ὄντος, τὸ ποσόν, ὑπερ καὶ τοῦτο διαίρεται εἰς διακεκριμένον καὶ συνεχὲς ποσόν καὶ ὠρισμένον μέγεθος ἐκ τῆς συνθέσεως τῶν δύο πρώτων, τουτέστι τοῦ ἀριθμοῦ καὶ τῆς ἐκτάσεως συνιστάμενον. Ἡ δὲ τοῦ ποιοῦ καὶ τοῦ ποσοῦ σύνθεσις παράγει τὸ μέτρον, δι' οὗ συμπληροῦται ἡ οὐσία, ἢ ἡ ὑπαρξίς τοῦ ὄντος. β) Ἀλλ' ἡ οὐσία εἶναι ἡ ἀλήθεια τοῦ ὄντος, καὶ ἐνταῦθα τὸ ἀληθὺς οὐσιώδης διακρίνεται τοῦ μὴ τοιούτου ἀλλὰ φαινομένου, καὶ ἡ σύνθεσις τοῦ φαινομένου καὶ τῆς οὐσίας παράγει τὴν πραγματικότητά, ἥτις καὶ αὕτη διαίρεται καὶ ὑποδιαίρεται κατὰ τὴν αὐτὴν πάντοτε μέθοδον. γ) Ἐκ δὲ τῆς συνθέσεως τοῦ ὄντος καὶ τῆς οὐσίας προέρχεται ἡ ἐννοία αὐτοῦ, ἡ πλήρης καὶ ἀληθής, ἥτις καὶ αὕτη θεωρεῖται ὑποκειμενικῶς, ἀντικειμενικῶς καὶ ἐν τῇ τοῦ ὑποκειμένου καὶ τοῦ ἀντικειμένου ταυτότητι. Καὶ ὑποκειμενικῶς μὲν, ἡ γενικὴ ἐννοία μερικεύεται διὰ τῆς κρίσεως, διὰ δὲ τοῦ συμπεράσματος ἐνοῦται μετὰ τῆς μερικῆς ἐν τινὶ ἀνωτέρᾳ συνθέσει. Ἀντικειμενικῶς δὲ τὸ γενικὸν ἐπίσης μερικεύεται κατὰ τινὰ προοδευτικὸν νόμον, καθ' ὃν ἀπὸ τοῦ μηχανισμοῦ, τῆς ἀπλῆς τουτέστι παραθέσεως τῶν

μερίων, προβαίνει εἰς τὸν χημεισμόν, δι' οὗ τρίτον τι παράγεται ἐκ τῶν δύο πρώτων, καὶ τέλος φθάνει εἰς τὴν διὰ τοῦ φυσικοῦ καὶ ζωικοῦ βίου τελεολογίαν. Ἐν δὲ τῇ ἀνωτέρᾳ συνθέσει τοῦ ὑποκειμένου καὶ τοῦ ἀντικειμένου, διὰ τῆς παύσεως τῆς μεταξὺ αὐτῶν διαφορᾶς προκύπτει ὁ καθολικὸς βίος ἢ ἡ ἀπόλυτος τελεολογία. Τότε ἡ ἔννοια γίνεται ἰδέα, καὶ ὡς ἀληθῆς σχέσις μεταξὺ ὑποκειμένου καὶ ἀντικειμένου εἶναι ἀπόλυτος ἀλήθεια, πραγματοποιουμένη δὲ διὰ τῆς πράξεως εἶναι ἀπόλυτον ἀγαθόν. Ἡ ἰδέα ἄρα ἐπανέρχεται εἰς τὴν συγκεκριμένην ἀπόλυτον πραγματικότητα, ἐν ᾗ τὸ ἄπειρον καὶ τὸ πεπερασμένον, τὸ γενικὸν καὶ τὸ μερικόν, ἡ οὐσία καὶ τὸ φαινόμενον, ἡ ἐνότης καὶ ἡ πολλότης, ἡ ὑπόστασις καὶ τὸ συμβεβηκός, τὸ αἷτιον καὶ τὸ ἀποτελεσμακ, ἡ νόησις καὶ τὸ ὄν, τὸ ἰδανικὸν καὶ τὸ πραγματικὸν ἐνοποιούνται. Καὶ ταῦτα μὲν ἐν τῇ λογικῇ.

Ἐν δὲ τῇ φιλοσοφίᾳ τῆς φύσεως ἀποδεικνύει ὁ Ἐγέλως, ὅτι ἡ φύσις ὑπόκειται κατὰ τὴν ἀνάπτυξιν αὐτῆς εἰς τοὺς νόμους τῆς λογικῆς. Ἡ ἰδέα ἐξωτερικεύεται καὶ διηνεκῶς ἀντικειμενοῦται, ὅ ἐστιν ἀρνεῖται ἐκυτὴν διὰ τῆς ἐτερότητος καὶ ἐτερουσιότητος. Καὶ πρὸς μὲν τὸ ἐν τῇ λογικῇ ἀφηρημένον ὄν ἀντιστοιχεῖ ἐν τῇ φύσει ἡ ὕλη κατὰ τὸ ἀδιάφορον καὶ ἀμερίκευτον αὐτῆς, τείνουσα ὁμῶς εἰς τὴν ἀνάπτυξιν διὰ τῆς ἑλξεως καὶ τοῦ βάρους. Πρὸς δὲ τὴν οὐσίαν ἀντιστοιχεῖ ἡ τῶν μερικοτήτων ἀνάπτυξις, ἣν διδάσκουσιν ἡ μηχανικὴ, ἡ φυσικὴ καὶ ἡ ὀργανικὴ, ἥτις ὑποδιαίρεται εἰς γεωλογίαν, βοτανικὴν καὶ ζωολογίαν. Καὶ πρὸς τὴν ἔννοιαν ἀντιστοιχεῖ οὐχὶ πλέον ἡ φιλοσοφία τῆς φύσεως, ἀλλ' ἡ φιλοσοφία τοῦ πνεύματος, τὸ τρίτον μέρος τῆς φιλοσοφίας.

Ὅτι εἶναι ἐν τῇ λογικῇ ἡ ἔννοια δηλ. ἡ ταυτότης τοῦ λογικοῦ καὶ τοῦ πραγματικοῦ ὄντος, εἶναι ἐν τῇ πραγματικότητι τὸ πνεῦμα, ὅπερ καὶ τοῦτο θεωρεῖται ὑποκειμενικῶς, ἀντικειμενικῶς καὶ ἀπολύτως. Καὶ ὑποκειμενικῶς μὲν εἶναι βεβυθισμένον κατ' ἀρχὰς εἰς τὸν γενικὸν βίον τῆς φύσεως καὶ ἀπ' αὐτῆς κυριεύεται, ὅπαιτα χειραφετούμενον φθάνει εἰς τὴν συνείδησιν ἐκυτοῦ καὶ τὴν ἠθικὴν ἐλευθερίαν, καὶ ἐντεῦθεν ἡ ἀνθρωπολογία, ἡ φαινομενολογία τοῦ πνεύματος καὶ ἡ ψυχολογία. Ἀντικειμενικῶς δὲ τὸ πνεῦμα τῶν λαῶν ἢ τῆς ἀνθρωπότητος ἐκφράζεται ἐν τῷ δικαίῳ, ἐν τῇ ἠθικότητι καὶ ἐν τῇ κοινωνικῇ συστάσει, καὶ ἀντιτίθεται πρὸς τὸ ὑποκείμενον ὡς ἐξωτερικὴ δύναμις. Ἀλλὰ τὸ ὑποκειμενικὸν πνεῦμα, εἰς ἀνωτέραν ἀνάπτυξιν ἀφικνούμενον, ἀποκτᾷ τὴν συνείδησιν τῆς μετὰ τοῦ ἀντικειμενικοῦ ἰδίας ἐνότητος, καὶ τοῦτο δὲν θεωρεῖ πλέον ὡς δύναμιν ἁλλοτρίαν, ἀλλ' ὡς λογικὴν καὶ ἠθικὴν πραγματικότητά πρὸς ἑαυτὸ συνουσιώδη. Ἐν τῇ ἀνωτέρᾳ ταύτῃ φάσει τῆς γενέ-

σεως αὐτοῦ τὸ ὑποκειμενικὸν πνεῦμα δὲν κυριεύεται πλέον ὑπὸ τῆς φύσεως, οὐδὲ ὑπὸ τῆς ἐξωτερικῆς ἐξουσίας τοῦ ἀντικειμενικοῦ πνεύματος, ἀλλ' ἀπ' ἐναντίας τὸ ἀντικειμενικὸν καλὸν τῆς φύσεως, τὸ ἀντικειμενικὸν δίκαιον, ἡ ἀντικειμενικὴ ἠθικότης γίνονται ἰδιότης τοῦ ὑποκειμένου, ὅπερ ἀφομοιοῦται αὐτά. Καὶ ὁ ἄνθρωπος ὅστις κατὰ πρῶτον κατεθλίβετο ὑπὸ τῆς φύσεως, οὐδὲ συνείδησιν εἶχε τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ καὶ εἶτα συνέλαβε τὸν Θεὸν ὡς ἁλλότριον καὶ ἀντικείμενον ὄν, εἶναι ἀπὸ τοῦδε εἰς μετὰ τοῦ Θεοῦ καὶ μετέχων τοῦ ἀντικειμενικοῦ πνεύματος τοῦ κόσμου, εἶναι ἀνεξάρτητος καὶ ἐν γνώσει συνεργάτης τοῦ Θεοῦ καὶ μετ' αὐτοῦ βασιλεύει. Πῶς δὲ ἡ ἐνότης αὕτη πραγματοποιεῖται διὰ τῆς τέχνης, τῆς θρησκείας καὶ τῆς ἐπιστήμης, τοιούτον εἶναι τὸ σχετικὸν ἔργον τῆς αἰσθητικῆς, τῆς θρησκευτικῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς ἀπολύτου ἐπιστήμης. Αὕτη εἶναι τὸ ἄθροισμα πάσης ἀνθρωπίνης σοφίας καὶ διδάσκει ἡμᾶς ν' ἀναγνωρίσωμεν τὸ ἀπόλυτον ὡς ἀπόλυτον πραγματικότητα τῆς λογικῆς ἰδέας, ὡς ἀπόλυτον ταυτότητα τοῦ ἰδανικοῦ καὶ τοῦ πραγματικοῦ.

Τοιούτον εἶναι τὸ πανθεϊστικὸν σύστημα τοῦ Ἐγέλου, ὅπερ καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ καὶ τῇ βοηθείᾳ τῶν νοσημονεστέρων ἐρμηνέων ἠθελήσαμεν νὰ ἐκθέσωμεν κατὰ τὰς θεμελιώδεις αὐτοῦ ἀρχὰς, καὶ ἵνα δώσωμεν δείγμα τῆς μεθόδου αὐτοῦ, καὶ ἵνα κατανοήσῃ ἕκαστος τί ἐν μεσῷ τοιούτων διδασκαλιῶν ἔπρεπε νὰ ᾔῃαι τὸ καλόν. Τὸ καλὸν εἶναι, κατὰ τὸν Ἐγέλον, ἡ αἰσθητικὴ δῆλωσις τῆς ἰδέας. Ἀλλ' ἡ δῆλωσις αὕτη, ἀτελής κατὰ τὴν φύσιν, γίνεται πληρεστέρα καὶ καθαρωτέρα ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, καὶ διὰ τῆς καλλιτεχνίας ἐτι λαμπρότερα καθίσταται, καὶ δι' ἐκάστης τῶν τεχνῶν ἀπὸ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς μέχρι τῆς ποιήσεως ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον φανεροῦται, καὶ διὰ τῆς ἱστορικῆς τῶν τεχνῶν ἀναπτύξεως προβαίνει εἰς αἰετοτετελειωτέραν ἐκφράσιν τῆς ἰδέας καὶ συνταύτισιν τῆς μορφῆς καὶ τῆς ὑποστάσεως. Ἡ τέχνη δὲν κατέχει ἐπομένως παρ' Ἐγέλω τὴν ὑψηλὴν θέσιν, ἣν ἀπέδιδεν αὐτῇ ὁ Σχελλίγγος, διότι κατωτέρα εἶναι καὶ τῆς θρησκείας καὶ τῆς ἐπιστήμης, ἐν ᾗ μόνη ἡ πλήρης συνταύτισις τοῦ ἰδανικοῦ καὶ τοῦ πραγματικοῦ, τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ κόσμου τελειοῦται. Καὶ εὐκολον μὲν νὰ προῖδῃ τις ὅτι ἐν ἐκάστη περὶ καλοῦ θεωρίᾳ, ἐν ἐκάστη τέχνῃ, ἐν ἐκάστῳ προϊόντι αὐτῆς καὶ ἐν ἐκάστη σχέσει καὶ ἐποχῇ τῆς καλλιτεχνίας ὁ αὐτὸς πάντοτε ἀληθεύει λογικὸς τύπος, καὶ ὅτι ἡ ἰδέα μερικεύει ἑαυτὴν ἐν τινι πρὸς ἑαυτὴν ἐναντίῳ στοιχείῳ καὶ διὰ τούτου εἰς ἑαυτὴν ἐπανέρχεται. Ἀδίκον δὲ ἠθελον εἰσθαι νὰ μὴ ὁμολογήσωμεν ὅτι μόνον παρ' Ἐγέλω καὶ διὰ τοῦ Ἐγέλου ἡ φιλοσοφικὴ τοῦ

καλοῦ ἐπιστήμῃ, καὶ σύστασιν ἔλαβεν ὀριστικὴν καὶ πλήρη ἀνάπτυξιν, καθ' ὅσον καὶ τὰς πρώτας αὐτῆς ἀρχὰς οὗτος ἠρεύνησε, καὶ ὅλην κατείδε τὴν ἔκτασιν αὐτῆς καὶ τὰς κυριωτέρας αὐτῆς διακρίσεις ἀκριβῶς διέγραψε, καὶ πάσας ἐξήγαγε τῶν πρώτων ἀρχῶν τὰς συνεπείας, καὶ τὴν πρὸς τὰ ἄλλα κοινωνικὰ στοιχεῖα σχέσιν τῆς τέχνης ἀνεγνώρισε, καὶ τὴν ἱστορικὴν αὐτῆς ἀνάπτυξιν μεγαλοπρεπῶς ἐξέθηκε καὶ θαυμασιῶς διεφώτισε. Καὶ μολονότι ἀδυνατοῦμεν ν' ἀποδεχθῶμεν ὡς ἀλήθειαν τὴν φιλοσοφικὴν αὐτοῦ διδασκαλίαν, ἥς καὶ τὴν πρώτην ἀρχὴν καὶ τὴν μέθοδον καὶ τὰ συμπεράσματα ἐκ πλήρους πεποιθήσεως ἀποκρούομεν, μὴ δυνάμενοι νὰ πιστεύσωμεν ὡς ἀρχὴν τοῦ παντός τὴν ψιλὴν δυνατότητα τοῦ ὄντος, ὃ ἐστὶ τὸ μηδὲν, ὅπερ διὰ τῆς ἀτελευτήτου παραγωγῆς τοῦ ἐναντίου ἐκ τοῦ ἐναντίου καὶ τῆς ἀμφοτέρων συνθέσεως βαθμηδὸν καὶ προοδευτικῶς γίνεται τὸ πᾶν, οὐχ ἥττον πλείστας ἀφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν χάριτας εἰς τὸν ἔξοχον ἐκεῖνον νοῦν, ὅστις, διὰ σπανίας λογικῆς ἰσχύος καὶ βαθυτάτων γνώσεων πᾶν τὸ ἐπιστητὸν ἀνήγαγεν εἰς ἓν μόνον σύστημα καὶ ὡς ἐν ὁργανικὸν ὅλον ἐθεώρησε καὶ τὴν φύσιν καὶ τὸν ἄνθρωπον καὶ τὸν κόσμον, καὶ ἐν πᾶσι καὶ διὰ πάντων εἶδεν αὐτὸν τὸν Θεόν, ἀποδείξας καὶ δι' αὐτῆς τῆς πλάνης ποῦ κεῖται ἡ ἀληθὴς γνῶσις καὶ πίστις, ἥτις ἐν τῇ πρώτῃ ἀρχῇ τοῦ παντός δὲν βλέπει ἀπλὴν δυνατότητα, ἀλλ' ἀπ' ἐναντίας τὴν μεγίστην πραγματικότητα, μετὰ τοῦ Θεοῦ καὶ κόσμου, ἀναγνωρίζει σχέσιν οὐχὶ ταυτότητος ἀλλ' αἰτιότητος καὶ ἐξαρτήσεως, καὶ θαυμαστάς ἀνακαλύπτει μετὰ τὴν φύσεως καὶ ἀνθρωπίνου πνεύματος ἁρμονίας, δι' ὧν ἡ ἐνότης τῆς φύσεως ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην ἐνότητα καὶ ὑπὸ ταύτης νοεῖται, καὶ αὕτη διὰ τῆς ἐκπληρώσεως τοῦ ἰδίου προορισμοῦ ἐπανέρχεται εἰς τὴν ἐνότητα τοῦ Θεοῦ.

Π. ΒΡΑΙΛΛΕΣ ΑΡΜΕΝΗΣ.

ΠΘΗ ΚΑΙ ΕΘΙΜΑ ΕΝ ΑΜΕΡΙΚῃ.

(Συνέχ. Ἰδε φυλλάδ. 427.)

ΙΑ'.

Συνεταιρισμοὶ ἐν Ἀμερικῇ.

Πολυάριθμοι εἶναι ἐν Ἀμερικῇ αἱ ἐταιρίαι, αἵτινες σκοπὸν ἔχουσι τὴν συγκρότησιν σωματείων διοικουμένων ὑπὸ νόμων οὐχὶ τῶν κοινῶν, ἀλλ' ἰδιαιτέρων, ἡνωμένων πολλάκις μετὰ ἑρηνικῶν δογμάτων. Γεννῶνται δὲ καὶ καθίστανται ἀκωλύτως μηδὲν ἐπεμβαίνουσας τῆς ἐξουσίας, εἰς μόνην τῆς χώρας τὴν πολιτικὴν ἀσχολουμένης. Τὰ ἰδιαιτέρως

συμφέροντα εἶναι ὅλως ἀνεξάρτητα· καὶ καθὼς ἡ κυβέρνησις ἀπέχει αὐστηρῶς πάσης ἀναμίξεως εἰς τὰ τῆς ἐκκλησίας, μηδεμίαν ἐπιβάλλουσα θρησκείαν εἰς τοὺς πολίτας, τὸν αὐτὸν τρόπον ἐπιτρέπει εἰς αὐτοὺς νὰ συγκροτῶσιν ἐταιρίαις ὅπως νομίζουσι συμφερότερον. Πλὴν τούτου αἱ ἐταιρίαι οὐδενὸς κινδύνου γίνονται παρὰ τὸν εἰς τόπον θεμελιωδῶς ἐλεύθερον, καὶ ἐλεύθερον διπλασίως διὰ τε τὴν ἔμφυτον ἀνεξαρτησίαν τῶν κατοίκων, καὶ διὰ τοὺς γενναίους καὶ προοδευτικοὺς αὐτοῦ θεσμούς.

Οἱ ἀπολαύοντες τῶν εὐεργετημάτων τῆς ἐλευθερίας, δὲν καταχρῶνται αὐτῆς πρὸς βλάβην τῆς ἰδίας αὐτῶν εὐδαιμονίας· ἀναντίρρητος δὲ ἀπόδειξις πρόκειται ἡ ἀπίστευτος εὐτυχία τῆς Ἀμερικανικῆς συμπολιτείας, συγκροτηθείσης ἀνέκαθεν ἐξ ἀνδρῶν πάσης φυλῆς, πάσης θρησκείας καὶ πάσης γλώσσης, ὧν τινες ἀληθῶς καὶ ἦσαν καὶ εἶναι ἐτι περιτρίμματα τῆς Εὐρώπης.

Ἐν Ἀμερικῇ ἡ ἐλευθερία καθιστᾷ τοὺς ἀνθρώπους συνετωτέρους μὲν διότι ἀνοίγει πρὸς αὐτῶν πᾶν στάδιον, ἠθικωτέρους δὲ καὶ εὐγενεστέρους, διότι καταστρέφει τὴν ὑπόκρισιν, ὑπερηφανοτέρους διότι παραδέχεται τὴν ἰσότητα, γενναιοτέρους διότι ἀπελάττισε τὴν δουλείαν, καὶ ἐπὶ τέλους ἰσχυροτέρους διότι ἐπιτρέπει μετὰ τῶν ἄλλων πολυτίμων πλεονεκτημάτων καὶ τὰς ἐταιρίας αἵτινες, συνενοῦσαι τὰς δυνάμεις πάντων, δεκαπλασιάζουσι τὴν δύναμιν ἑκάστου.

Ἡ ἀνάγκη αὕτη, ἔμφυτος εἰς τὸν ἀνθρώπινον ὀργανισμόν ἀπαιτοῦντα κοινωνικὴν συμβίωσιν ὑπὸ νόμους κοινούς, τείνοντας εἰς τὴν ἰσοστάθμισιν καὶ τὸν πολλαπλασιασμόν τῶν τρόπων τῆς εὐζωίας ἑκάστου, ἡ ἀνάγκη λέγομεν τοῦ συνεταιρίζεσθαι πρὸς ἀναζήτησιν τῆς εὐτυχίας, ἐγέννησεν ἐν Ἀμερικῇ σωματεῖά τινα ἄξια προσοχῆς.

Ὡς πολλὰ ὀρθῶς ἐρρέθη, παντὸς ἄλλου ὀλιγώτερον ὁ ἄνθρωπος γνωρίζει αὐτὸς ἑαυτόν· ἀλλὰ καὶ παντὸς ἄλλου πλέον συκοφαντεῖ αὐτὸς ἑαυτόν. Αἱ εὐμενεῖς καὶ γενναῖαι ἀρεταὶ τὰς ὁποίας ἐδώρησεν ἡμῖν ἡ φύσις ὡς ἰσχυρὸν ἀντίρροπον τῶν παραφορῶν τῶν παθῶν, αἱ ὠραῖαι λέγομεν αὐταὶ ἀρεταὶ τὰς ὁποίας μόνῃ ἡ ἐλευθερία ἀναπτύσσει καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν, παραγνωρίζονται παραδόξως ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων, τοὺς ὁποίους συχνάκις ἀποτυφλοῖ τὸ συμφέρον. Εἶναι φέρ' εἰπεῖν ποτὲ πιστευτὸν ὅτι δύναται νὰ συγκροτηθῇ κοινωνία ἀνθρώπων ἄνευ νόμων, ἄνευ κανονισμῶν, ὁδηγὸν μόνον ἔχουσα τὸν ὀρθὸν λόγον καὶ τὴν φυσικὴν εὐθύτητα; Καὶ ὁμῶς τοιαύτη τις κοινωνία συνεστήθη πρὸς ἄρκτον τῶν Ἀμερικανικῶν πολιτειῶν, καὶ προκόπτει, καὶ οὐδὲν φαίνεται ἀναχαιτίζον τὴν εὐτυχίαν αὐτῆς πρόοδον.